

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
Α΄ Γενικού Λυκείου
Α΄ Επαγγελματικού Λυκείου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Πρόεδρος: Σωτήριος Γκλαβάς

**ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

**Κώστας Ν. Θεριανός, Δρ. Επιστη-
μών της Αγωγής, Κοινωνιολόγος,
Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας
Εκπαίδευσης**

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

**Δρ. Χρήστος Πατσός, Σχολικός Σύμ-
βουλος Κοινωνιολόγων, Συντονι-
στής Επιτροπής Κρίσης**

**Αθανάσιος Ανδρέου, Οικονομολό-
γος, Med Οργάνωση και Διοίκηση
της Εκπαίδευσης, Διευθυντής 10ου
ΓΕΛ Λάρισας**

**Δρ. Γιώργος Μπίκος, Πολιτικός Ε-
πιστήμονας, Κοινωνιολόγος, Εκ-
παιδευτικός**

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώτα Κωνσταντάτου, Φιλολόγος

**ΕΞΩΦΥΛΛΟ Πάυλος Φ. Μάραντος,
Κώστας Ν. Θεριανός**

**Σελιδοποίηση: Δώρος Παπαϊωαν-
νίδης, e-mail: info@eikastiko.gr**

**«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ
ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ» της Πρά-
ξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΣΧΟΛΕΙΟ 21ου
αιώνα)-ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥ-
ΔΩΝ» ΜΕ ΚΩΔ. ΟΠΣ 295450, των
Αξόνων Προτεραιότητας 1, 2 και 3 –
ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ του ΕΠΙΧΕΙΡΗ-
ΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΕΚΠΑΙ-
ΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»,
που συγχρηματοδοτείται από την
Ευρωπαϊκή Ένωση - Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και από Εθνικούς
Πόρους (ΕΣΠΑ 2007– 2013).**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Παύλος Φ. Μάραντος
Κώστας Ν. Θεριανός**

**ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
Α' ΓΕΛ ΚΑΙ ΕΠΑ.Λ.
7ος τόμος**

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**
**Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτο
Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Προσαρμογή:

**Αρμέντζιου Ασπασία, Μεταπτυχιακή
φοιτήτρια Ειδικής Αγωγής**

Επιμέλεια:

**Τουρνά Παναγιώτα, Μεταπτυχιακή
φοιτήτρια Ειδικής Αγωγής**

Επιστημονικός υπεύθυνος:

**Βασίλης Κουρμπέτης,
Σύμβουλος Α΄ του ΥΠ.Π.Ε.Θ.**

Υπεύθυνη του έργου:

**Μαρία Γελαστοπούλου,
Μ.Εδ. Ειδικής Αγωγής**

Τεχνική υποστήριξη:

**Κωνσταντίνος Γκυρτής,
Δρ. Πληροφορικής**

**Συγγραφείς Προδιαγραφών
προσαρμογής των βιβλίων για το
Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτι-
κής:**

**Γιώργος Βουγιουκλίδης,
Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής**

**Γελαστοπούλου Μαρία,
Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής**

**Γκυρτής Κωνσταντίνος,
Καθηγητής Πληροφορικής**

**Αξιολόγηση και τελικός έλεγχος
των προσαρμογών:**

**Γελαστοπούλου Μαρία,
Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής, ΙΕΠ**

**Γκυρτής Κωνσταντίνος,
Καθηγητής Πληροφορικής στη
Δ/βάθμια Εκπαίδευση**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ - ώρες: 6

12.1 Η μετανάστευση

12.1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης

12.1.2 Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες

12.2 Οι πρόσφυγες και η συμφωνία Σένγκεν

12.3 Έλληνες και αλλοδαποί

12.3.1 Η Ελληνική Ιθαγένεια

12.3.2 Απόκτηση και απώλεια Ελληνικής Ιθαγένειας

12.4 Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση

12.4.1 Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη

12.4.2 Σεβασμός του «Άλλου» και ανεκτικότητα

12.4.3 Πνεύμα διαλόγου και συνεργασίας

**12.4.4 Ειρηνική επίλυση διαφορών
(προσώπων, ομάδων, κρα-
τών)**

12.5 Ο ελληνισμός της διασποράς

**12.6 Έλληνες ευεργέτες και μεγάλες
προσωπικότητες του Ελληνι-
σμού**

**Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μά-
θουν:**

- Να εξηγούν τα αίτια των μετανα-
στεύσεων και να διερευνούν τις
συνέπειες που προκύπτουν για το
άτομο, τη χώρα προέλευσης και τη
χώρα προορισμού.**
- Να διακρίνουν τις έννοιες του μετα-
νάστη και του πρόσφυγα.**
- Να διακρίνουν τις έννοιες του ημε-
δαπού και αλλοδαπού και να γνω-
ρίζουν τις προϋποθέσεις κτήσης**

και απώλειας της Ελληνικής Ιθαγένειας.

- Να αποκτήσουν αυτογνωσία διερευνώντας τις στάσεις και τη συμπεριφορά τους απέναντι στους διαφορετικούς και να αναπτύξουν συναισθήματα αλληλεγγύης.**
- Να διερευνούν τη μετανάστευση των Ελλήνων διαχρονικά.**
- Να ερμηνεύουν την ύπαρξη του Ελληνισμού της διασποράς στις πέντε ηπείρους.**
- Να ερμηνεύουν την έννοια της ευεργεσίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.**

Βασική ορολογία

- μετανάστευση**
- μετανάστης**
- εσωτερική μετανάστευση**
- εξωτερική μετανάστευση**

- χώρα προέλευσης
- χώρα υποδοχής
- πρόσφυγας
- ντάμπινγκ
- ιθαγένεια
- εθνικότητα
- υπηκοότητα
- κράτος δικαίου
- διασπορά
- παροικίες
- ευεργεσία
- πολιτικό άσυλο
- χώρα προέλευσης
- χώρα υποδοχής
- χορηγία
- ηπειρωτική μετανάστευση
- υπερπόντια μετανάστευση
- άδεια παραμονής

12.1 Η μετανάστευση

12.1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης

Η μετανάστευση, η μετακίνηση ανθρώπων είτε μεμονωμένα είτε κατά ομάδες είναι πανάρχαιο φαινόμενο. Δεν υπάρχει ιστορική περίοδος που να μην υπάρχει το φαινόμενο της μετανάστευσης για διάφορους λόγους. Οι άνθρωποι μετακινούνταν και μετακινούνται για λόγους οικονομικούς (εργασία, εμπόριο), για λόγους εκπαιδευτικούς (σπουδές), για λόγους κοινωνικούς (περισσότερες ευκαιρίες για καλύτερη ζωή). Το μοντέλο ενός κόσμου όπου κανένας δεν μετακινείται από τον τόπο που γεννήθηκε ανήκει στην σφαίρα της φαντασίας. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να υπάρξει ένας κόσμος χωρίς μετανάστευση.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν είναι ενιαίο. Υπάρχουν είδη μετανάστευσης. Πιο αναλυτικά:

α) Εξωτερική μετανάστευση είναι η μετακίνηση ατόμων ή ομάδων σε άλλη χώρα. Παράδειγμα, κάποιος από την Αλβανία να μεταναστεύσει στην Ελλάδα ή κάποιος από την Ελλάδα να μεταναστεύσει σε άλλη χώρα. Η χώρα από την οποία μεταναστεύει κάποιος λέγεται χώρα προέλευσης. Η χώρα προς την οποία μεταναστεύει λέγεται χώρα υποδοχής. Αν η εξωτερική μετανάστευση γίνεται προς χώρες της ίδιας ηπείρου (π.χ. από την Ελλάδα προς τη Γερμανία) ονομάζεται ηπειρωτική. Αν η εξωτερική μετανάστευση γίνεται προς χώρες άλλης ηπείρου (π.χ. από την Ελλάδα προς τις Η.Π.Α.) ονομάζεται υπερπόντια.

β) Εσωτερική μετανάστευση είναι η μετανάστευση από μια περιοχή της χώρας σε άλλη. Η Αθήνα είναι προϊόν εσωτερικής μετανάστευσης κυρίως τη δεκαετία του 1960 και τη δεκαετία του 1970. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι άφησαν τα χωριά τους και ήρθαν στην πρωτεύουσα για μια καλύτερη ζωή. Υπάρχουν και άλλες κατηγορίες μετανάστευσης όπως η εκούσια (το άτομο μεταναστεύει με τη θέλησή του), η ακούσια (χωρίς τη θέλησή του, σε αυτήν την κατηγορία υπάγονται οι πρόσφυγες), η οικολογική (οφείλεται σε περιβαλλοντικούς λόγους, όπως η ξηρασία ή η έλλειψη νερού) κτλ.

**Ναός της Ήρας
στην Ποσειδω-
νία της Κάτω Ι-
ταλίας (περι-
οχή της Κα-
μπανίας).**

Η αποικία ιδρύθηκε τον 7ο αιώνα π.Χ. Ο ναός κτίστηκε τον 6ο αιώνα π.Χ. Οι αρχαίοι αποικισμοί ήταν μεταναστεύσεις των κατοίκων του ελληνικού χώρου, οι οποίες οφείλονταν:

- **στην αύξηση του πληθυσμού, τον οποίο δεν μπορούσαν να ζήσουν οι φυσικοί πόροι της πατρίδας του,**

- **στην ανάπτυξη του εμπορίου,**

- **στις πολιτικές διώξεις.**

Πόσο μοιάζουν οι αιτίες των αρχαίων μεταναστεύσεων με τις αιτίες των σύγχρονων μεταναστεύσεων;

Το πλοίο Μεϋ-φλάουερ που μεταφέρει αποίκους στον Νέο Κόσμο το

1620. Πίνακας του Γουλιέλμου Χάλσαλ, 1882, Pilgrim Hall Museum, Η.Π.Α.

2.1.2 Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες

Η μετανάστευση από μια χώρα σε άλλη συντελείται «αρμονικά», εφόσον «επιλύει» προβλήματα στο εσωτερικό των χωρών αυτών. Η υψηλή ανεργία σε μια χώρα οδηγεί πολλούς ανέργους να σκεφθούν ως λύση τη μετανάστευση. Επίσης, τα χαμηλά ημερομίσθια σε μια χώρα μπορεί να οδηγήσουν τμήμα του εργατικού δυναμικού στη μετανάστευση με σκοπό την καλύτερη α-

μοιβή. Αν μια άλλη χώρα ζητάει εργατικό δυναμικό, προσφέροντας και καλύτερες αποδοχές, τότε η μετανάστευση πραγματοποιείται με σχετικά ελάχιστα προβλήματα. Για παράδειγμα, η «σχεδιασμένη μετανάστευση» που είχε εφαρμόσει η Δυτική Γερμανία, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, λειτούργησε για πολλούς μετανάστες από χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Ιταλία) που μετανάστευσαν για να εργασθούν στα εργοστάσια. Όμως, το γεγονός ότι η Δυτική Γερμανία καλούσε συγκεκριμένο αριθμό εργατών για εργασία σε συγκεκριμένες θέσεις εργασίας ελαχιστοποιούσε τις τριβές μεταναστών και ημεδαπού πληθυσμού και περιόριζε το φαινόμενο ο μετανάστης να χρησιμοποιηθεί ως φθηνότερη εργατική δύναμη.

Αυτές οι συνθήκες δεν υπάρχουν σήμερα. Η μετανάστευση δεν γίνεται σχεδιασμένα. Μεγάλα μεταναστευτικά κύματα, κυρίως από την Ασία και την Αφρική, προκαλούνται εξαιτίας της καταστροφής του περιβάλλοντος, των πολέμων, της φτώχειας και της αναζήτησης καλύτερης ζωής. Η μαζικότητα και ο μη σχεδιασμένος χαρακτήρας της μετανάστευσης έχει οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες για τους μετανάστες και για τον ημεδαπό πληθυσμό, οι οποίες γίνονται οξύτερες σε συνθήκες οικονομικής κρίσης, συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας και υψηλής ανεργίας. Πιο αναλυτικά:

α) Αναπτύσσονται απόψεις ότι για την ανεργία ευθύνονται αποκλειστικά οι μετανάστες. Η ανεργία οφείλεται στην οικονομική κρίση,

**την έλλειψη επενδύσεων, την απο-
διάρθρωση του παραγωγικού ιστού
της χώρας (βιοτεχνίες και βιομηχα-
νίες που κλείνουν) και όχι στην πα-
ρουσία αλλοδαπών εργαζομένων.
Άλλωστε, οι αλλοδαποίβεργαζόμε-
νοι εργάζονται, κυρίως, σε θέσεις
εργασίας που δεν τις θέλει ο ημε-
δαπός πληθυσμός (φροντίδα γερό-
ντων, αρρώστων, αποκλειστική
νοσηλεία στο νοσοκομείο, βαριές
αγροτικές εργασίες, οικοδομή, κτη-
νοτροφικές εργασίες κτλ.).**

**β) Η μετανάστευση μπορεί να ο-
δηγήσει σε κοινωνικό ντάμπινγκ,
δηλαδή μετανάστες να δέχονται να
εργασθούν με χαμηλότερες αποδο-
χές από τους ημεδαπού εργαζομέ-
νους και χωρίς ασφαλιστική κάλυ-
ψη. Όμως, αυτό σε συνθήκες κρί-
σης και υψηλής ανεργίας ισχύει και
για το ημεδαπό εργατικό δυναμικό**

του οποίου οι απολαβές μειώνονται.

γ) Τα δικαιώματα των μεταναστών είναι ένα τεράστιο ζήτημα που σχετίζεται με τη δημοκρατική λειτουργία της πολιτείας. Οι μετανάστες πρέπει να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης κτλ. Διαφορετικά, οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της μετανάστευσης θα οξύνονται.

**Γ. Σικελιώτης,
Ασία, Εθνική Πι-
νακοθήκη.**

«Στις συζητήσεις τους, οι μετανάστες που φτάνουν στον Καναδά

από τον Τρίτο κόσμο, λένε ότι τα πεζοδρόμια της χώρας είναι στρωμένα με χρυσές πλάκες. Μόλις φτάσουν διαπιστώνουν ότι οι πλάκες των πεζοδρομίων δεν είναι χρυσές και ότι τους έχουν φέρει εδώ για να τις στρώνουν». (Πήτερ Μακ Λάρεν, Καναδός πανεπιστημιακός)

Η φτώχεια, η έλλειψη νερού και τροφής οι πόλεμοι στην Ασία και την Αφρική και η αναζήτηση καλύτερης ζωής οδηγούν εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους να μεταναστεύσουν στις ανεπτυγμένες χώρες. Ένας από τους λόγους που τους παρακινεί να διασχίσουν, με κάθε μέσο και κάθε κίνδυνο, τεράστιες αποστάσεις είναι οι εικόνες που έχουν για τις ανεπτυγμένες κοινωνίες, από την τηλεόραση. Δυστυχώς, η πραγματικότητα που συναντούν στις ανεπτυγμένες χώρες εί-

ναι διαφορετική. Σύντομα διαπιστώνουν ότι οι εικόνες της τηλεόρασης δεν είναι πραγματικές. Τα προϊόντα και τα μέρη που έβλεπαν στην τηλεοπτική οθόνη υπάρχουν, αλλά δεν έχουν πρόσβαση όλοι σε αυτά. Ο πλούτος των ανεπτυγμένων κοινωνιών είναι άνισα κατανομημένος. Οι νεοφερμένοι μετανάστες αισθάνονται ανεπιθύμητοι και αναγκάζονται να κάνουν τις πιο βαριές και τις πιο κακοπληρωμένες εργασίες.

12.2 Οι πρόσφυγες και η συμφωνία Σένγκεν

Ο πρόσφυγας συγχέεται, συχνά, με τον μετανάστη. Η διαφορά τους βρίσκεται στο ότι:

α) Ο πρόσφυγας εγκαταλείπει τη χώρα του, χωρίς τη θέλησή του, για

να αποφύγει δίωξη για πολιτικούς, εθνικούς, θρησκευτικούς κτλ. λόγους. Αντίθετα, ο μετανάστης φεύγει από τη χώρα του με τη θέλησή του.

β) Στον πρόσφυγα μπορεί να χορηγηθεί πολιτικό άσυλο, μια μορφή προστασίας που παρέχει η χώρα που τον φιλοξενεί. Αντίθετα, ο μετανάστης μπορεί να λάβει άδεια παραμονής.

Ο όρος «πρόσφυγας» χρησιμοποιήθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο προκειμένου να χαρακτηρίσει τα άτομα που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν ή εκδιώχθηκαν από τα εδάφη τους λόγω πολέμων, αλλαγής συνόρων και συγκρούσεων. Η έννοια του πρόσφυγα σχηματίστηκε πληρέστερα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, για να περιλάβει όσους εγκαταλείπουν τη χώρα

τους, επειδή διώκονται ή απειλούνται με δίωξη για πολιτικούς, εθνικούς, θρησκευτικούς λόγους κτλ.

Η ελληνική ιστορία έχει γνωρίσει την προσφυγιά. Χιλιάδες Έλληνες έγιναν πρόσφυγες λόγω της μικρασιατικής καταστροφής (1922). Αργότερα, αρκετοί Έλληνες έγιναν πολιτικοί πρόσφυγες, κυρίως στις Λαϊκές Δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης, εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου (1946-1949). Επίσης, χιλιάδες Κύπριοι εγκατέλειψαν τα χωριά και τις πόλεις τους λόγω της τουρκικής εισβολής (1974).

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο αριθμός των προσφύγων έφτανε τα δεκάδες εκατομμύρια στην Ευρώπη και την Ασία. Το ζήτημα των προσφύγων απασχόλησε τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.). Το 1951 ψηφίστηκε η Συνθήκη της

Γενεύης για τους Πρόσφυγες και δημιουργήθηκε η 'Υπατη Αρμοστική για τους Πρόσφυγες. Στη Συνθήκη της Γενεύης, που έχει επικυρωθεί και από την Ελλάδα, δίνεται ο εξής ορισμός του πολιτικού πρόσφυγα: «Πρόσφυγας είναι κάθε πρόσωπο που, λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας είναι υπήκοος και δεν μπορεί ή, λόγω φόβου, δεν επιθυμεί να απολαμβάνει της προστασίας της χώρας αυτής».

Στην αρχαία Ελλάδα άσυλο (προστασία) μπορούσε να ζητήσει κάποιος σε ναούς. Στο Μεσαίωνα, καταφύγιο για κάποιον διωκόμενο ήταν οι εκκλησίες.

Στις Ικέτιδες του Αισχύλου, οι 50 κόρες του Δαναού ζήτησαν άσυλο στο Άργος. Ο Πελασγός, βασιλιάς του Άργους, επιφυλάχθηκε να απαντήσει λέγοντάς τους ότι θα ρωτήσει τον λαό του. Οι Αργίτες αποφάνθηκαν υπέρ του ασύλου με ανάταση των χεριών. Είναι η πρώτη αποτύπωση της έννοιας του ασύλου στην ιστορία.

Έλληνες προσπαθούν να σωθούν στην καταστροφή της Σμύρνης. Η σύγχρονη ελληνική ιστορία είναι δεμένη με την προσφυγιά. Οι πρόσφυγες από την Μικρά Ασία έπαι-

ξαν σημαντικό ρόλο στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Αξιοποίησαν ακαλλιέργητες εκτάσεις που τους δόθηκαν από το κράτος, έφεραν καινοτομίες στο εμπόριο και τη βιομηχανία. Οι γυναίκες πρόσφυγες, επειδή αναγκάστηκαν να εργαστούν για να επιβιώσουν, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για να ξεπεραστεί το στερεότυπο της γυναίκας που μένει στο σπίτι και ασχολείται με τα οικιακά.

Για το αν κάποιος είναι πρόσφυγας καθορίζεται από τα κράτη ή από διεθνείς οργανισμούς, όπως συμβαίνει με τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το άσυλο. Υπάρχουν κράτη που το άσυλο και η διαδικασία απόδοσής του προβλέπεται από το Σύνταγμά τους. Στο ελληνικό Σύνταγμα προβλέπε-

ται η αναγνώριση δικαιώματος ασύλου: «Απαγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού που διώκεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας». Στην Ελλάδα υπάρχει Υπηρεσία Ασύλου, η οποία ασχολείται με την εξέταση των αιτημάτων ασύλου. Αποστολή της Υπηρεσίας, είναι η εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας για την παροχή πολιτικού ασύλου και άλλων μορφών διεθνούς προστασίας σε αλλοδαπούς που έχουν εγκαταλείψει τη χώρα τους, λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης, για λόγους:

- φυλετικούς
- θρησκευτικούς
- εθνικής καταγωγής
- πολιτικών πεποιθήσεων
- συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα.

Η ανάγκη ελέγχου και ρύθμισης

της μετακίνησης των προσφύγων στη Δυτική Ευρώπη οδήγησε στη Συμφωνία του Σένγκεν, η οποία υπεγράφη το 1985 στην κωμόπολη Σένγκεν του Λουξεμβούργου ανάμεσα σε πέντε κράτη (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία). Στόχος της ήταν η προοδευτική κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα, η προοδευτική καθιέρωση της ελεύθερης κυκλοφορίας για τους πολίτες των κρατών που υπέγραψαν την συμφωνία, η αστυνομική και δικαστική συνεργασία. Σταδιακά, στη συμφωνία Σένγκεν προσχώρησαν και άλλες χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα.

Οι κύριοι κανόνες που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο Σένγκεν περιλαμβάνουν:

- άρση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα,

- κοινή σειρά κανόνων που εφαρμόζονται σε άτομα που διασχίζουν τα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της Ε.Ε.,
- εναρμόνιση των κανόνων σχετικά με τους όρους εισόδου και θεώρησης διαβατηρίου για σύντομες διαμονές,
- ενισχυμένη αστυνομική συνεργασία (συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων διασυνοριακής παρακολούθησης και συνεχούς καταδίωξης),
- ενισχυμένη δικαστική συνεργασία μέσω ενός ταχύτερου συστήματος έκδοσης και καλύτερης μεταβίβασης της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων,
- θέσπιση και ανάπτυξη του συστήματος πληροφόρησης Σένγκεν, το οποίο καθιστά δυνατό τον έλεγχο των εθνικών συνό-

ρων και την παροχή πληροφοριών σχετικά με πρόσωπα ή αντικείμενα.

Επίσης, η Συνθήκη του Σένγκεν περιλαμβάνει ρυθμίσεις σχετικά με την αίτηση ασύλου σε μια χώρα και τις διαδικασίες απόδοσης του ασύλου.

Τάσσος (Αλεβίζος Αναστάσιος), Κύπρος 1974, Εθνική Πινακοθήκη.

Οι πρόσφυγες της Κύπρου (1974)
Η δικτατορία της Ελλάδας προκάλεσε πραξικόπημα στην Κύπρο, ανατρέποντας τον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Τότε η Τουρκία, με

το πρόσχημα ότι ήταν μια από τις εγγυήτριες δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας (σύμφωνα με τις συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου του 1959), αποβίβασε στρατό στο νησί (επιχείρηση Αττίλας) και κατέλαβε το 37% του εδάφους του. Περίπου 200.000 Κύπριοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους εξαιτίας της εισβολής και έγιναν πρόσφυγες. Οι αγνοούμενοι ξεπερνούν τους 2.000.

**Κώστας Ηλιάδης,
Ωδή στην Κύπρο,
1985, Εθνική Πι-
νακοθήκη.**

12.3 Έλληνες και αλλοδαποί

12.3.1 Η Ελληνική Ιθαγένεια

Ιθαγένεια ή υπηκοότητα είναι ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος και ο οποίος συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Η ιθαγένεια διαφέρει από την εθνικότητα. Η ιθαγένεια δηλώνει τον δεσμό του ατόμου με ορισμένο κράτος, ενώ η εθνικότητα δηλώνει τον δεσμό του ατόμου με ορισμένο έθνος. Για παράδειγμα, οι Έλληνες της Αλβανίας είναι πολίτες της Αλβανίας αλλά ανήκουν στο Ελληνικό έθνος, έχουν Ελληνική συνείδηση.

Η ιθαγένεια έχει μεγάλη σημασία για το άτομο και για το κράτος. Έχει σημασία για το κράτος του οποίου φέρει την ιθαγένεια και ως προς αυτό καλείται πολίτης ή ιθαγενής, ή

ημεδαπός, αλλά και για τα άλλα κράτη, των οποίων δεν έχει την ιθαγένεια, και ως προς αυτά καλείται αλλοδαπός. Η αντιμετώπιση ημεδαπών και αλλοδαπών διαφέρει στα επιμέρους κράτη. Στην Ελλάδα, η κύρια διαφορά είναι ότι οι αλλοδαποί δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα (π.χ. δικαίωμα εκλέγειν), ούτε κάποιες υποχρεώσεις που έχουν οι Έλληνες (π.χ. υποχρέωση στράτευσης).

Έλληνες είναι όσοι έχουν την Ελληνική ιθαγένεια, ενώ αλλοδαποί όσοι δεν έχουν την Ελληνική ιθαγένεια. Η απόκτηση της Ελληνικής ιθαγένειας είναι πρόβλημα πρωτίστως για τους αλλοδαπούς–μετανάστες, αλλά και για την Ελλάδα, λόγω του μεγάλου αριθμού αλλοδαπών που θέλουν να την αποκτήσουν.

Η χώρα μας, όπως και σε άλλα θέματα, έτσι και στο θέμα των μεταναστευτικών ρευμάτων, που άρχισαν από τη δεκαετία του 1990, βρέθηκε απροετοίμαστη, γι' αυτό και τα προβλήματα είναι μεγαλύτερα. Γι' αυτό και υπάρχουν ακραίες απόψεις για την επίλυση των σχετικών προβλημάτων. Ίσως είναι ευκαιρία να μάθουμε ότι το προλαμβάνειν είναι προτιμότερο του θεραπεύειν.

Η ιθαγένεια αποκτάται τη στιγμή της γέννησης. Γενικά, κάθε άνθρωπος με τη γέννησή του αποκτά ιθαγένεια με δύο τρόπους:

α) Είτε με βάση τη συγγένεια εξ αίματος (ius sanguinis, δίκαιο του αίματος), δηλαδή τη συγγένεια που έχει με έναν από τους γονείς του, ανεξάρτητα από τον τόπο γέννησής του.

β) Είτε με βάση τον τόπο γέννησης (ius soli, δίκαιο του τόπου), δηλαδή αποκτά την ιθαγένεια του τόπου γέννησής του.

Ο τρόπος απόκτησης της ιθαγένειας διαφέρει, ανάλογα με το νομικό καθεστώς που ισχύει σε κάθε χώρα. Η Ελλάδα χρησιμοποιεί και τους δύο τρόπους.

**Γ. Σικελιώτης, Μητρό -
τητα, Δήμος Ροδίων,
Μουσείο Νεοελληνικής
Τέχνης.**

Ο αλλοδαπός χρειάζεται να πληροί τις εξής προϋποθέσεις πολιτογράφησης:

1) Να είναι ενήλικος κατά τον χρόνο

υποβολής της αίτησης πολιτογράφησης.

2) Να μην έχει καταδικασθεί τελεσίδικα, κατά την τελευταία δεκαετία σε ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον ενός έτους ή για εγκλήματα προσβολών του πολιτεύματος, προδοσίας της χώρας και άλλα βαριά εγκλήματα.

3) Να μην εκκρεμεί σε βάρος του απόφαση απέλασης.

4) Να διαμένει στην Ελλάδα νόμιμα για επτά συνεχή έτη.

5) Να έχει επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής ιστορίας και γενικά του ελληνικού πολιτισμού.

6) Να έχει ενταχθεί ομαλά στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας.

7) Να έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει ενεργά και ουσιαστικά στην

πολιτική ζωή της Χώρας, σεβόμενος τις θεμελιώδεις αρχές οι οποίες τη διέπουν.

12.3.2 Απόκτηση και απώλεια Ελληνικής Ιθαγένειας

Σύμφωνα με τον «Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας» η κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας γίνεται με τους εξής τρόπους:

α) Με τη γέννηση. Το τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας αποκτά από τη γέννηση του την Ελληνική Ιθαγένεια. Την Ελληνική Ιθαγένεια αποκτά από τη γέννηση του και όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, εφόσον ένας από τους γονείς του έχει γεννηθεί και κατοικεί μόνιμα στην Ελλάδα και δεν αποκτά με τη γέννηση του αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι άγνωστης ιθαγένειας.

β) Με αναγνώριση. Αλλοδαπός που γεννήθηκε χωρίς γάμο των γονέων του και αναγνωρίσθηκε νόμιμα ως τέκνο Έλληνα.

γ) Με υιοθεσία. Αλλοδαπός, που υιοθετήθηκε πριν από την ενηλικίωση του ως τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας, γίνεται Έλληνας από τον χρόνο της υιοθεσίας.

δ) Με κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις. Ειδικότερα:

Ομογενείς αλλοδαποί εισαγόμενοι στις στρατιωτικές σχολές των ενόπλων δυνάμεων ή κατατασσόμενοι στις ένοπλες δυνάμεις ως εθελοντές, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, αποκτούν αυτοδίκαια την Ελληνική Ιθαγένεια από την εισαγωγή τους στις σχολές ή από την κατάταξη τους.

Ομογενείς αλλοδαποί κατατασσόμενοι ως εθελοντές σε καιρό ε-

πιστράτευσης ή πολέμου σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία μπορούν να αποκτήσουν την Ελληνική ιθαγένεια με αίτησή τους χωρίς άλλη διατύπωση.

Όσοι από τους αναφερόμενους στην προηγούμενη παράγραφο αποκτούν βαθμό αξιωματικού, μονίμου ή εφέδρου, αποκτούν αυτοδίκαια την Ελληνική Ιθαγένεια.

ε) Με πολιτογράφηση. Πολιτογράφηση είναι η εγγραφή αλλοδαπού στα μητρώα πολιτών του κράτους, δηλαδή η παροχή ιθαγένειας.

στ) Με τιμητική πολιτογράφηση. Με Προεδρικό Διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από αιτιολογημένη πρόταση του Υπουργού Εσωτερικών, μπορεί να πολιτογραφηθεί Έλληνας αλλοδαπός που προσέφερε στην Ελλάδα εξαιρετικές υπηρεσίες ή του οποίου η πολιτογρά-

φηση μπορεί να εξυπηρετήσει εξαιρετικό συμφέρον της χώρας.

Η απώλεια της Ελληνικής ιθαγένειας μπορεί να γίνει, κυρίως, με τους εξής τρόπους:

α) Με κτήση αλλοδαπής ιθαγένειας.

β) Με έκπτωση. Για παράδειγμα, μπορεί να κηρυχθεί έκπτωτος της ελληνικής ιθαγένειας, όποιος κατά τη διαμονή του στην αλλοδαπή ενήργησε προς όφελος αλλοδαπού κράτους πράξεις ασυμβίβαστες προς την ιδιότητα του Έλληνα και αντίθετες προς τα συμφέροντα της Ελλάδας.

γ) Με δήλωση αποποίησης. Επιτρέπεται η αποποίηση της ελληνικής ιθαγένειας, εφόσον ο ενδιαφερόμενος είναι ενήλικος, δηλώνει ότι έχει παύσει να υφίσταται πλέον

γνήσιος δεσμός του με τη Χώρα και διαμένει στην αλλοδαπή.

Η πολιτογράφηση γίνεται με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, και δημοσιεύεται στο ΦΕΚ. Η Ελληνική Ιθαγένεια αποκτάται με την ορκωμοσία του αλλοδαπού, ο οποίος οφείλει να δώσει τον εξής όρκο: «Ορκίζομαι να φυλάττω πίστη στην Πατρίδα, υπακοή στο Σύνταγμα και τους νόμους του κράτους και να εκπληρώνω ευσυνείδητα τα καθήκοντά μου ως Έλληνας πολίτης».

Το Συμβούλιο Ιθαγένειας γνωμοδοτεί για θέματα ιθαγένειας και αποτελείται από:

α) Τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, ως Πρόεδρο.

β) Έναν Νομικό Σύμβουλο του Κράτους.

γ) Έναν καθηγητή ή αναπληρωτή καθηγητή του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, καθώς και έναν καθηγητή ή αναπληρωτή καθηγητή του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, ημεδαπού πανεπιστημίου.

δ) Τον αρμόδιο Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

ε) Τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Αστικής και Δημοτικής Κατάστασης του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Στο Συμβούλιο μετέχει χωρίς ψήφο και ο Προϊστάμενος του αρμόδιου Τμήματος της Διεύθυνσης Αστικής και Δημοτικής Κατάστασης, που εισηγείται τα προς συζήτηση θέματα, τον οποίο αναπλη-

ρώνει ο νόμιμος αναπληρωτής του. (Ν. 3284/2004, Άρθρο 28).

Το άτομο που δεν έχει ιθαγένεια, λόγω πολιτικών διώξεων, μετακινήσεων πληθυσμού κτλ.) καλείται ανιθαγενής. Όμως, σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη του ΟΗΕ, «κάθε άτομο έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας».

12.4 Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση

12.4.1 Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη

Η αλληλεγγύη και η δικαιοσύνη αποτελούν βάσεις για την ομαλή κοινωνική συμβίωση. Η αλληλεγγύη τονώνει τους κοινωνικούς δεσμούς και αποτελεί ανάχωμα στον ατομικισμό που κατακλύζει τις σύγχρονες κοινωνίες. Όμως, η αλληλεγγύη χωρίς δημοκρατία και δί-

καιο καταντάει κενό γράμμα. Διότι εύκολο είναι να κηρύσσεται η ρήση «αγαπάτε αλλήλους», δύσκολο όμως να εφαρμοσθεί χωρίς οργανωμένο πλαίσιο νόμων. Αναμφίβολα, υπάρχουν και ατομικές πράξεις αλληλεγγύης που δικαιώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη. Όμως, η αλληλεγγύη αποκτά ουσιαστική και καθολική υπόσταση στο κράτος δικαίου και το δημοκρατικό πολίτευμα που προϋποθέτει την ελευθερία και την ισότητα.

Το κράτος δικαίου δεν είναι το «δίκαιο κράτος». Είναι το κράτος στο οποίο οι σχέσεις των πολιτών στηρίζονται και ρυθμίζονται από το Σύνταγμα και τους νόμους. Το κράτος δικαίου είναι γέννημα της Γαλλικής Επανάστασης. Πριν από τη συγκρότηση του κράτους δικαίου, οι άνθρωποι ήταν έρμαια των βασι-

λιάδων και των ευγενών, οι οποίοι νομοθετούσαν και δίκάζαν ανάλογα με τα συμφέροντα και τη βούλησή τους. Το κράτος δικαίου προστατεύει πρωταρχικά τον αδύναμο. Όσο και όπου υποχωρεί το κράτος δικαίου, τόσο θίγονται τα πιο φτωχά και αδύναμα κοινωνικά στρώματα. Το κράτος δικαίου, στις σύγχρονες κοινωνίες, στο ζήτημα της αλληλεγγύης και της δικαιοσύνης εκπληρώνει τον ρόλο τον οποίο είχε περιγράψει ο Γερμανός φιλόσοφος Χέγγελ. Δηλαδή, είναι ένας μηχανισμός που περιορίζει τον εγωισμό και την ιδιοτέλεια των ανθρώπων κατά τη διεκδίκηση των συμφερόντων τους προς όφελος του κοινού καλού.

Ιωάννης Αβραμίδης, Τρία κεφάλια 1990, Εθνική Πινακοθήκη.

Συνταγματικός Πατριωτισμός

Ο Γερμανός φιλόσοφος Γιούγκεν Χάμπερμας (1919) διατύπωσε την έννοια του «συνταγματικού πατριωτισμού» ως πολιτική πρόταση για την οικοδόμηση μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Η αίσθηση της κοινότητας προϋποθέτει κοινά πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και υποχρεώσεις. Στις σύγχρονες κοινωνίες, άνθρωποι από διαφορετικές χώρες και ηπείρους, με διαφορετικούς πολιτισμούς (αξίες, θρησκείες) μπορούν να συμβιώσουν αποδεχόμενοι κοινές, συνταγματικά κατοχυρωμένες αξίες. Το Σύνταγμα,

οι κανόνες του δικαίου που προσδιορίζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις είναι ο συνδετικός κρίκος ανθρώπων με διαφορετικές κουλτούρες, αξίες, αντιλήψεις κτλ. Το Σύνταγμα, στις σύγχρονες κοινωνίες, είναι «πατρίδα» που ενώνει τους ανθρώπους και το οποίο πρέπει να υποστηρίξουν. Η έννοια του συνταγματικού πατριωτισμού μπορεί να αποτελέσει τη βάση συμβίωσης και ανεκτικότητας στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

**Ευγένιος Λέ-
εμανς, Μετα-
νάστες, 1894,
Βασιλικό
Μουσείο Κα-
λών Τεχνών**

των Βρυξελλών.

12.4.2 Σεβασμός του «Άλλου» και ανεκτικότητα

Στις σύγχρονες κοινωνίες συμβιώνουν άνθρωποι με διαφορετικές αξίες, κουλτούρες, αντιλήψεις και πεποιθήσεις. Συνυπάρχουν σε μεγαλουπόλεις εκατομμυρίων κατοίκων, οι οποίες είναι ανοικτές στην άφιξη καινούριων κατοίκων είτε από άλλες περιοχές της χώρας είτε από άλλες χώρες του πλανήτη. Η ομαλή και αρμονική συμβίωση όλων αυτών των ανθρώπων δεν μπορεί να καταστεί δυνατή, χωρίς τον σεβασμό στον «Άλλο» και χωρίς την ανεκτικότητα στη διαφορετικότητα. Ο «Άλλος» είναι ο διαφορετικός συνάνθρωπός μας στην κοινωνία, ο οποίος μπορεί να ασπάζεται διαφορετικό θρησκευτικό δόγμα, διαφορετικές αντιλήψεις για

τη ζωή, διαφορετική ιδεολογία. Η συνύπαρξη και η συνεργασία είναι προϋπόθεση για τη δική μας πρόοδο και την ανάπτυξη της κοινωνίας ως σύνολο. Οι διαιρετικές λογικές μέσα σε μια κοινωνία έχουν φέρει, στο παρελθόν, ολέθρια αποτελέσματα. Η ναζιστική θηριωδία οδήγησε την ανθρωπότητα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αρχικά, δεν υπήρξε αντίδραση για τους διωγμούς των Εβραίων από τους ναζιστές. Στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες τα διάφορα γκέτο, στα οποία είχαν εκτοπισθεί οι Εβραίοι ήταν είδηση στις εφημερίδες. Δεν αφορούσε όσους δεν ήταν Εβραίοι. Όταν ξέσπασε ο πόλεμος οι Ευρωπαίοι συνειδητοποίησαν ότι οι διωγμοί των Εβραίων ήταν ο προπομπός των δικών τους δεινών.

Γκέτο: Αστική περιοχή όπου ζει απομονωμένη μια μειονότητα. Ο όρος προέρχεται από την εβραϊκή λέξη γκετ που σημαίνει πράξη διαχωρισμού.

Ο σεβασμός στον «Άλλο», που είναι διαφορετικός, κατοχυρώνεται έμπρακτα μέσα από την ισότιμη συμμετοχή του στα κοινά, την ισότιμη πρόσβασή του στην εκπαίδευση και την υγεία, την δυνατότά του να ασκήσει κάθε δικαίωμά του, όπως προκύπτει από το Σύμφωνο και τους νόμους.

12.4.3 Πνεύμα διαλόγου και συνεργασίας

Ο διάλογος και η συνεργασία είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ομαλή κοινωνική συμβίωση. Ο

διάλογος και η συνεργασία αποτελούν συστατικά στοιχεία της δημοκρατικής πολιτείας. Η ανυπαρξία διαλόγου και συνεργασίας οδηγεί στον ολοκληρωτισμό. Τα μέλη μιας κοινωνίας ανεξαρτήτως θρησκεύματος, εθνικότητας κτλ. πρέπει να συνδιαλέγονται και να συνεργάζονται. Διαφορετικά, η δημοκρατία θα χάσει την ουσία της.

**Γιάννης Γαΐ-
της Μαζική
μεταφορά ή
Γενικές με-
ταφορές,**

1984, Εθνική Πινακοθήκη.

**Όταν ήρθαν να πάρουν τους
τσιγγάνους δεν αντέδρασα. Δεν ή-
μουν τσιγγάνος. Όταν ήρθαν να πά-**

ρουν τους κομμουνιστές δεν αντέδρασα. Δεν ήμουν κομμουνιστής. Όταν ήρθαν να πάρουν τους Εβραίους δεν αντέδρασα. Δεν ήμουν Εβραίος. Όταν ήρθαν να πάρουν εμένα, δεν είχε απομείνει κανείς για να αντιδράσει...(Πάστορας Martin Niemöller)

12.4.4 Ειρηνική επίλυση διαφορών (προσώπων, ομάδων, κρατών)

Η ειρηνική επίλυση των διαφορών αφορά όλους, πρόσωπα, ομάδες και κράτη. Έτσι, στις προσωπικές μας διαφορές, αντί για σύγκρουση και αυτοδικία είναι προτιμότερος ο διάλογος και η ειρηνική διευθέτηση. Το ίδιο ισχύει και για τις διαφορές μεταξύ ομάδων (οικογενειών, ομάδων συνομηλίκων, ερ-

γαζομένων και εργοδοτών κτλ.). Ο διάλογος, ο συμβιβασμός, η διαιτησία ή ακόμη και η προσφυγή στα δικαστήρια οφείλουν να εξοβελίζουν τις όποιες διαθέσεις βίας.

Όσον αφορά τις διαφορές μεταξύ κρατών, ο Κλαούζεβιτς όρισε τον πόλεμο ως «συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα». Στην πραγματικότητα, ο πόλεμος είναι η αποτυχία της πολιτικής. Πόλεμος σημαίνει ότι τα κράτη δεν μπορούν να επιλύσουν τα προβλήματα και τις διαφορές τους, στο πλαίσιο αμοιβαίας συνεννόησης και υποχώρησης. Όμως, ο πόλεμος είναι συνώνυμο της καταστροφής. Ο πόλεμος, ιδιαίτερα με τα σύγχρονα υπερόπλα που έχουν στη διάθεσή τους ορισμένα κράτη, μπορεί να σημάνει το τέλος της ανθρωπότητας.

Ο πόλεμος δημιουργεί πολύ περισσότερα προβλήματα από όσα υποτίθεται ότι λύνει. Γι αυτό και πρέπει να εξαντλούνται όλες οι προσπάθειες για «ειρηνική επίλυση των διαφορών» στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) ιδρύθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

12.5 Ο ελληνισμός της διασποράς

Σήμερα, Έλληνες ζουν έξω από τα σύνορα της χώρας μας σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη. Πρόκειται για τον «ελληνισμό της διασποράς», ο οποίος για διάφο-

ρους και διαφορετικούς λόγους σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και υπό διαφορετικές συνθήκες αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα. Όμως, όπου ζουν Έλληνες και έχουν οργανωθεί σε κοινότητες υπάρχουν κάποια κοινά στοιχεία που τους ενώνουν και τους βοηθούν να διατηρήσουν την εθνική τους ταυτότητα, την αντίληψη της κοινής καταγωγής τους και την αγάπη τους προς την πατρίδα. Αυτά είναι:

α) Η τήρηση των δεσμών τους με την Ελλάδα. Οι δεσμοί αυτοί δεν εξαντλούνται σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και τουριστικές επισκέψεις. Υπάρχουν δυναμικά κομμάτια του ελληνισμού της διασποράς που προσπαθούν να επενδύσουν στην Ελλάδα, να δημιουργήσουν επιχειρήσεις, να ανοίξουν θέσεις εργασί-

ας και προοπτικές για την ελληνική οικονομία. Ταυτόχρονα, στις χώρες που ζουν προσπαθούν να επηρεάσουν την πολιτική ζωή και τους πολιτικούς προς όφελος της Ελλάδας. Από μια άποψη είναι ανεπίσημοι «πρεσβευτές» της χώρας μας στο εξωτερικό με, πολλές φορές, μεγαλύτερη επιρροή από τους διπλωμάτες.

β) Η ορθόδοξη Εκκλησία. Συνιστά οργανωμένο κοινωνικό θεσμό, ο οποίος παίζει καθοριστικό ρόλο στη συνοχή του ελληνισμού διασποράς. Ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του καθενός, η ορθόδοξη εκκλησία διαθέτει την οργάνωση και τα μέσα για να φτιάξει σχολεία, νοσοκομεία και να αποτελέσει σημείο συνάντησης και αναφοράς των Ελλήνων της διασποράς. Γι' αυτό και η επιρροή του

Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία είναι μεγάλη. Το ίδιο μεγάλη είναι και η συνεισφορά του στην οργάνωση των Ελλήνων εκεί και στη διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας.

Οι κοινότητες των Ελλήνων στο εξωτερικό ονομάζονται παροικίες. Η λέξη παροικία σημαίνει το σύνολο και την οργάνωση ομοεθνών που κατοικούν σε ξένη χώρα. Οι Έλληνες δημιούργησαν παροικίες σε πολλά μέρη (Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία, Αγγλία, Πολωνία, Κορσική, Αιθιοπία, Η.Π.Α. κτλ.). Οι παροικίες / κοινότητες των Ελλήνων στην Αυστραλία, τη Βόρεια Αμερική και τη Γερμανία είναι προϊόν της μετανάστευσης του 20ού αιώνα. Κοινότητες υπάρχουν και στην Νότια Αμερική (Αργεντινή, Βραζιλία), όχι

**όμως τόσο μεγάλες σε μέγεθος
όπως στη Βόρεια Αμερική. Ειδικό-
τερα:**

**-Στην Αμερική (Η.Π.Α.) οι Έλληνες
άρχισαν να μεταναστεύουν από τα
τέλη του 19ου αιώνα. Περίπου
600.000 χιλιάδες Έλληνες έφτασαν
στις Η.Π.Α. αναζητώντας μια καλύ-
τερη ζωή. Η κρίση του 1929 ανά-
γκασε πολλούς από αυτούς να επι-
στρέψουν στην πατρίδα και ανέκο-
ψε το μεταναστευτικό κύμα προς τις
Η.Π.Α. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πό-
λεμο, η ανεργία και η φτώχεια ανα-
ζωπύρωσαν τη μετανάστευση, αυτή
τη φορά κυρίως προς τον Καναδά.
Σήμερα, μετά από έναν αιώνα μετα-
ναστευτικών ρευμάτων προς την
Αμερική, μεικτών γάμων κτλ. είναι
δύσκολο να υπολογισθεί ο αριθμός
των Ελλήνων ομογενών. Υπολογί-
ζεται γύρω στο 1.500.000 Έλληνες.**

-Στην Αυστραλία υπάρχουν, επίσης, σημαντικές κοινότητες Ελλήνων με οικονομική και πολιτική δύναμη. Ένα μεγάλο μεταναστευτικό κύμα Ελλήνων (270.000) μετανάστευσε στην Αυστραλία τη δεκαετία του 1950 από το οποίο προέρχεται ο σημερινός ελληνισμός της Αυστραλίας.

-Στη Γερμανία, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μετανάστευσαν περίπου 650.000 Έλληνες, οι οποίοι πήγαν να εργαστούν, κυρίως, ως βιομηχανικοί εργάτες. Σήμερα υπάρχουν σημαντικές κοινότητες Ελλήνων στις μεγάλες πόλεις της Γερμανίας.

-Στην Αίγυπτο υπάρχουν ακόμη στοιχεία των μεγάλων ελληνικών παροικιών του 19ου αιώνα. Σημείο αναφοράς των Ελλήνων σε ολόκληρη την Αφρική είναι το ελλη-

νορθόδοξο πατριαρχείο Αλεξάνδρειας. Στην Αλεξάνδρεια και το Κάιρο ζουν περίπου 1.000 Έλληνες ενώ σε όλη την υπόλοιπη Αφρική περίπου 40.000.

-Ο Παρευξείνιος Ελληνισμός είναι ο ελληνισμός που ζει σε περιοχές γύρω από τον Εύξεινο Πόντο ή κοντά σε αυτόν. Ο ελληνισμός στον Πόντο συρρικνώθηκε, λόγω της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου την περίοδο 1916-1923 από το παντουρκικό κίνημα, το οποίο είχε σκοπό τη δημιουργία μιας Τουρκίας στην οποία δεν θα υπήρχε κανένα άλλο έθνος εκτός από το τουρκικό. Ελληνισμός υπάρχει ακόμη σε περιοχές της Ουκρανίας (Μαριούπολη κτλ.).

-Ο ελληνισμός της Αλβανίας είναι και αυτός ενεργός και οργανωμένος σε κοινότητες αν και έχει συρρικνω-

θεί λόγω της μετανάστευσης πολλών ομογενών στην Ελλάδα για σπουδές και εργασία. Την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πολλοί Έλληνες που κατοικούσαν στις περιοχές, που περιλαμβάνονται σήμερα στην επικράτεια της Αλβανίας, αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν. Ορισμένοι από αυτούς, όπως θα αναλύσουμε στην επόμενη ενότητα, προσέφεραν πολλά στο ελληνικό κράτος (Σίνας, Αρσάκης, Ζάππας κ.ά.). Πολλές διώξεις υπέστη ο ελληνισμός της Αλβανίας όταν η χώρα ήταν Λαϊκή Δημοκρατία.

Ο ελληνισμός της διασποράς μπορεί, με πολιτική βούληση και σχεδιασμό, αφενός να προσφέρει ακόμη περισσότερα στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας και αφετέρου να διαδώσει τον ελληνικό

πολιτισμό στα πέρατα της οικουμένης.

**Γιάννης Γαΐτης,
Στο Παρίσι,
Εθνική Πινακο-
θήκη.**

**Ο Ελληνισμός της διασποράς είναι
το σύνολο των ατόμων που:**

**α) βρίσκεται σήμερα εκτός των ο-
ρίων της ελληνικής επικράτειας για
διάστημα μεγαλύτερο του ενός έ-
τους,**

**β) διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με
το εθνικό κέντρο (Ελλάδα, Κύπρο),**

**γ) διατηρεί την ελληνική εθνική,
πολιτισμική του ταυτότητα.**

Ιωάννης Αβραμίδης, Ναός - Ολυμπείο, Εθνική Πινακοθήκη.

Ο ναός ως κτίσμα απεικονίζει την κεντρικότητά του σε σχέση με την υπόλοιπη κοινότητα, τις λειτουργίες και τα κτίσματά της που

χτίζονται γύρω του. Την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι Έλληνες που μετανάστευαν είχαν ως πρώτο τους μέλημα, στην νέα πατρίδα, την ανέγερση ναού για να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και τη σύνταξη καταστατικού της κοινότητας.

«Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού, τη θάλασσα και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται [...] Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά, κανόνας της είναι η δικαιοσύνη».

(Γεώργιος Σεφέρης, απόσπασμα

από τον λόγο του κατά την απονομή του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας, Στοκχόλμη 1963)

12.6 Έλληνες ευεργέτες και μεγάλες προσωπικότητες του Ελληνισμού

Η έννοια της ευεργεσίας συνδέεται με τον θεσμό της χορηγίας στην Αρχαία Ελλάδα. Τον 5ο αιώνα π.Χ., η ευεργεσία σήμαινε ότι «η ευημερία του πολίτη εξαρτάται από την ευημερία της πόλης και το αντίστροφο». Γι αυτό και πλούσιοι πολίτες χρηματοδοτούσαν διάφορες λειτουργίες της πόλης (χορηγία, γυμνασιαρχία, τριηραρχία, εστίαση). Στην πορεία του χρόνου η έννοια της χορηγίας διευρύνθηκε και συμπεριέλαβε κάθε οικονομική ενίσχυση για κοινωνικούς σκοπούς.

Από την ελληνιστική περίοδο αν κάποιος προσέφερε πολλά στην πόλη, ανακηρυσσόταν ευεργέτης.

Στην προηγούμενη ενότητα έγινε λόγος για το παροικιακό φαινόμενο. Εδώ επισημαίνεται ο ρόλος των Ελλήνων ευεργετών, που πολλοί προέρχονταν από τις παροικίες, στη διαμόρφωση του ελληνικού κράτους. Όχι μόνο προετοίμασαν την επανάσταση του 1821, αλλά ήταν αυτοί που συνέδραμαν, σε μεγάλο βαθμό, ώστε να σταθεί στα πόδια του και να αναπτυχθεί το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Η προσφορά πλουσίων Ελλήνων κατευθύνθηκε, κυρίως, προς τρεις τόπους:

- Τον τόπο κατοικίας, δηλαδή την παροικία που ζούσαν οι ευεργέτες.**

- Τον τόπο καταγωγής τους, των ιδίων ή των προγόνων τους.
- Την Αθήνα, που από τις 13 Δεκεμβρίου 1833, έγινε πρωτεύουσα του κράτους.

Οι ευεργέτες της πατρίδας είναι πολλοί. Κάποιοι διέθεσαν μέρος ή ολόκληρη την περιουσία τους στην πατρίδα. Ορισμένοι, όπως ο Καπλάνης και οι Ζωσιμάδες, προτίμησαν να μείνουν άγαμοι για να μην ελαττωθεί ο πλούτος που θα κληροδοτούσαν στον τόπο. Προσέφεραν χρήματα για σχολεία, εκκλησίες, δημόσια κτίρια, βιβλιοθήκες, νοσοκομεία, στάδια, εξοπλισμό, χρήματα στο κράτος κτλ. Χωρίς πρόθεση να αδικήσουμε την προσφορά τους αναφέρουμε ενδεικτικά:

Αβέρωφ Γεώργιος (1818-1899).
Ανάμεσα στα κληροδοτήματα και στις δωρεές του είναι: Παναθηναϊκό

στάδιο (στρώσιμο με μάρμαρο), Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (αποπεράτωση κτηρίων), Σχολή Ευελπίδων (νυν Δικαστήρια, ανέγερση κτηρίων), Αγορά θωρηκτού Αβέρωφ, κ.ά.

Αρσάκης Απόστολος (1792-1874). Ανάμεσα στις δωρεές του είναι: το Αρσάκειο Μέγαρο, στο οποίο σήμερα στεγάζεται το Συμβούλιο της Επικρατείας (Στοά Βιβλίου), ίδρυση Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (Αρσάκεια σχολεία).

Βαρβάκης Ιωάννης (1750-1825). Χρηματοδότησε την επανάσταση του 1821, διέθεσε μεγάλα ποσά για εξαγορά χριστιανών αιχμαλώτων και έδωσε την περιουσία του στην Ελλάδα για να ανεγερθεί Λύκειο, στο οποίο θα φοιτούν Ελληνοπαίδες (Βαρβάκειο).

Ζάππας Ευάγγελος (1800-1865). Συμμετείχε στον ξεσηκωμό του γένους ως αξιωματικός στα στρατιωτικά σώματα του Μάρκου Μπότσαρη. Το Ζάππειο Μέγαρο είναι δική του δωρεά.

Ζωσιμάδες Αδελφοί. Πρόκειται για έξι αδέρφια από τα Γιάννενα. Υποστήριξαν σημαντικά την επανάσταση του 1821. Ίδρυσαν την Ζωσιμαία Σχολή στα Ιωάννινα.

Μαρασλής Γρηγόριος (1841-1907). Διετέλεσε για πολλά χρόνια δήμαρχος της Οδησσού. Σε αυτόν οφείλεται η ανέγερση Μαράσλειου διδασκαλείου, η ίδρυση Μαράσλειου βιβλιοθήκης κτλ.

Μπενάκης Εμμανουήλ (1843-1929). Εξελέγη βουλευτής, έγινε υπουργός και αργότερα δήμαρχος Αθηναίων. Ήταν πατέρας της Πηνελόπης Δέλτα. Ανάμεσα σε αυτά που

πρόσφερε για την πατρίδα συγκαταλέγονται μεγάλα ποσά για την οργάνωση της αεροπορικής άμυνας, την αποκατάσταση προσφύγων της Μικράς Ασίας κ.ά.

Σίνας Γεώργιος (1783-1856). Ανέλαβε τη δαπάνη της ανέγερσης της Μητρόπολης Αθηνών, του Αστεροσκοπείου Αθηνών και της Ακαδημίας Αθηνών κ.ά.

Συγγρός Ανδρέας (1830-1899). Ίδρυσε τα μουσεία Ολυμπίας και Δελφών, το νοσοκομείο Συγγρού και ανέλαβε την δαπάνη της ανέγερσης του δημοτικού θεάτρου Αθηνών κ.ά.

Τοσίτσας Μιχαήλ (1787-1856). Γεννήθηκε στο Μέτσοβο και πέθανε στην Αθήνα. Μαζί με τα αδέρφια του, η οικογένεια Τοσίτσα, ανέπτυξε πλούσια εμπορική δραστηριότητα στην Αίγυπτο και απέκτησε μεγά-

λες γαιοκτησίες. Ο Μιχαήλ αναδείχθηκε και σε έναν από τους πιο σημαντικούς κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες της Αιγύπτου. Ανάμεσα σ' αυτά που προσέφερε στην πατρίδα είναι:

-Μεγάλα ποσά για την εξαγορά αιχμαλώτων και για πρόοδο της ιδιαίτερης πατρίδας του, το Μέτσοβο.

-Δωρεά στο εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Τα χρήματα των τριών Ηπειρωτών από το Μέτσοβο (Αβέρωφ, Τοσίτσας, Στουρνάρης) ήταν αρκετά για την ανέγερση του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Οι Έλληνες ευεργέτες ήταν επιχειρηματίες που δαπάνησαν χρήματα για να βοηθήσουν την πατρίδα τους. Ακόμη και σήμερα, υπάρχουν επιχειρηματίες που συνεχίζουν αυτή την πρακτική. Παραδειγματικά αναφέρονται: Μποδοσάκης, Ευγενί-

δης, Πατέρας, Ωνάσης, Λάτσης, Αγγελόπουλος, Νιάρχος κ.ά.

Η Τεργέστη σε χαλκογραφία των αρχών του 19ου αιώνα, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μεγάλο τμήμα του ελληνισμού ζούσε στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, την Αυστροουγγαρία, την Ιταλία, τη Ρωσία, την Αίγυπτο κτλ. Οι λόγοι που ώθησαν τους Έλληνες εκεί διαφοροποιούνται στον χρόνο. Από την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) μέχρι και τον 16ο αιώνα, πολλοί Έλληνες αναγκάζονται να μεταβούν

εκεί για λόγους ασφαλείας, μετά από αποτυχημένες εξεγέρσεις κατά των Οθωμανών. Από τον 17ο αιώνα και μετά, οι λόγοι είναι κυρίως οικονομικοί, καθώς οι περιοχές αυτές δίνουν δυνατότητες ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στις περιοχές αυτές, οι Έλληνες δημιούργησαν παροικίες, δηλαδή ελληνικές κοινότητες σε ξένα κράτη. Οι κυριότερες παροικίες που δημιουργήθηκαν ήταν στις παραδουνάβιες ηγεμονίες (Μολδαβία και Βλαχία που βρίσκονται στη σημερινή Ρουμανία), στη Ρωσία (Οδησσός, Μαριούπολη), στην Αυστροουγγαρία (Βιέννη, Βουδαπέστη), στην Αίγυπτο (Αλεξάνδρεια, Κάιρο). Οι Έλληνες των παροικιών έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του 1821. (Νίκος Ψυρούκης, Το Νεοελ-

**ληνικό Παροικιακό Φαινόμενο, εκδ.
Επικαιρότητα, Αθήνα 1993)**

**Πληροφορίες για τον Παροικιακό
Ελληνισμό μπορεί να αναζητήσει
κανείς στο Ίδρυμα Μείζονος Ελλη-
νισμού <http://www.ime.gr>**

**Η Βιέννη στα
τέλη του
18ου αιώνα,
Αθήνα, Γεν-
νάδειος βι-
βλιοθήκη.**

**Εθνικό Με-
τσόβιο Πο-
λυτεχνείο,
φωτογρα-
φία του
1900.**

**Ακαδημία
Αθηνών.
Χτίστηκε με
δαπάνη που**

ανέλαβε ο Γεώργιος Σίνας.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις – Δραστηριότητες

Α' ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

_____ Πρόσφυγας είναι αυτός που φεύγει από τη χώρα του οικειοθελώς.

_____ Η μετανάστευση ως φαινόμενο υπάρχει από την αρχαιότητα.

_____ Οι Έλληνες των παροικιών έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του 1821.

_____ Οι έννοιες ιθαγένεια και εθνικότητα ταυτίζονται.

_____ Η μετανάστευση ενός ατόμου από την Πάτρα στην Αθήνα είναι εσωτερική μετανάστευση.

1β. Άσυλο χορηγείται όταν κάποιος αλλοδαπός εγκαταλείψει τη χώρα του διωκόμενος για λόγους (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Φυλετικούς.**
- β. Θρησκευτικούς.**
- γ. Εθνικής καταγωγής.**
- δ. Πολιτικούς.**
- ε. Όλα τα παραπάνω.**

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- 1. Μετανάστης**
- 2. Ιθαγένεια**
- 3. πρόσφυγας**
- 4. μετανάστευση σε άλλη χώρα**
- 5. μετανάστευση εντός της χώρας**

Β΄ στήλη

- _____ **εξωτερική μετανάστευση**
- _____ **χρειάζεται άδεια παραμονής**
- _____ **η πολιτογράφηση**
- _____ **ζητάει άσυλο**
- _____ **εσωτερική μετανάστευση**

2α. Ποιες είναι οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της μετανάστευσης;

2β. Ποιες είναι οι κατηγορίες της μετανάστευσης;

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Να αναλύσετε τα στοιχεία που ενώνουν τους Έλληνες που ζουν στο εξωτερικό.

1β. Να εξηγήσετε την έννοια του κράτους δικαίου.

2α. Γιατί η ανεκτικότητα και ο σεβασμός του Άλλου είναι απαραίτητα στοιχεία για την ομαλή κοινωνική συμβίωση στις σύγχρονες κοινωνίες;

2β. Ποια είναι η διαφορά πρόσφυγα και μετανάστη;

Επιπλέον:

- Μπορεί να υπάρξει ένας κόσμος χωρίς μετανάστευση; Να συζητήσετε την ερώτηση στην τάξη.**
- Να συζητήσετε στην τάξη αν ευθύνονται οι μετανάστες για την ανεργία.**

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ - ώ- ρες: 6

13.1 Κοινωνικά προβλήματα

13.1.1 Προσδιορισμός και αίτια

13.1.2 Συνέπειες και αντιμετώπιση

13.2 Φτώχεια, ανεργία

13.3 Το πρόβλημα της βίας

13.3.1 Είδη βίας: ενδοσχολική, εν- δοοικογενειακή, αθλητική κτλ.

13.3.2 Αιτίες, επιπτώσεις και αντι- μετώπιση της βίας

13.4 Υπερδανεισμός ιδιωτών και δημοσίου

13.5 Υπογεννητικότητα και γήραν- ση του πληθυσμού

13.6 Αστικοποίηση: Από το χωριό στην πόλη και στην μεγαλού- πολη

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να καταγράφουν τα κοινωνικά προβλήματα καθώς και τα αίτιά τους.**
- Να εξηγούν τις συνέπειες και τους τρόπους αντιμετώπισής τους.**
- Να ερμηνεύουν το πρόβλημα της φτώχειας και της ανεργίας και να συμπαρίστανται στους πάσχοντες.**
- Να ερμηνεύουν την κάθε είδους βία, τις επιπτώσεις της και για τρόπους αντιμετώπισής της.**
- Να αντιδρούν και να καταγγέλλουν τα φαινόμενα σχολικής βίας.**
- Να εξηγούν τους λόγους υπερδανεισμού των νοικοκυριών και του κράτους.**

- Να εξηγούν με στοιχεία το πρόβλημα της υπογεννητικότητας και της γήρανσης του πληθυσμού.
- Να ερμηνεύουν τα αίτια της αστικοποίησης και τις συνέπειές της στην πόλη και στην υπαίθρο.

Βασική ορολογία

- κοινωνικό πρόβλημα
- φτώχεια
- ανεργία
- βία
- κοινωνική αλλαγή
- σχολικός εκφοβισμός
- ενδοοικογενειακή βία
- ενδοσχολική βία
- βία στα γήπεδα
- έλλειμα
- πλεόνασμα
- τράπεζες
- χρέος

- ανισότητα
- γήρανση του πληθυσμού
- υπογεννητικότητα
- αστικοποίηση
- πόλη
- χωριό
- αντιπαροχή

13.1 Κοινωνικά προβλήματα

13.1.1 Προσδιορισμός και αίτια

Με το όρο κοινωνικό πρόβλημα εννοούμε μια κατάσταση που υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής ορισμένων ή όλων των μελών μιας κοινωνίας και συνήθως αποτελεί θέμα δημόσιας συζήτησης. Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό, ο όρος «κατάσταση» αναφέρεται σε κάθε περίπτωση που αρκετοί άνθρωποι τη θεωρούν προβληματική. Τέτοιες καταστάσεις είναι το να μην έχει

κάποιος εργασία παρότι αναζητά (υψηλή ανεργία), το να μην έχει χρήματα για να καλύψει τις ανάγκες του παρότι εργάζεται ή ψάχνει για δουλειά, να αισθάνεται ανασφαλής επειδή ζει σε μια γειτονιά με μεγάλη εγκληματικότητα, να ζει σε ένα μολυσμένο περιβάλλον κτλ.

Τα κοινωνικά προβλήματα δεν αγγίζουν όλο τον πληθυσμό με τον ίδιο τρόπο. Η πλειονότητα του πληθυσμού μπορεί να υποφέρει, αλλά μια μειοψηφία μπορεί να κερδίζει από τα κοινωνικά προβλήματα. Ο πόλεμος είναι ολέθριος για τις κοινωνίες και τους ανθρώπους που μπορεί να χάσουν τη ζωή και την περιουσία τους. Όμως, δεν είναι καθόλου επιβλαβής για τις βιομηχανίες και τους εμπόρους όπλων. Το αντίθετο μάλιστα. Κερδίζουν τεράστια ποσά από αυτόν.

**Τα κοινωνικά προβλήματα αλ-
λάζουν από κοινωνία σε κοινωνία
και από εποχή σε εποχή. Δεν έχουν
όλες οι κοινωνίες τα ίδια προβλή-
ματα. Ούτε σε όλες τις εποχές τα
προβλήματα είναι ίδια. Τα τελευταία
χρόνια, ορισμένα προβλήματα έ-
χουν γίνει «παγκόσμια», όπως η
παγκόσμια φτώχεια και το οικολο-
γικό πρόβλημα που επηρεάζει πλέ-
ον τις ζωές των κατοίκων ολόκλη-
ρου του πλανήτη και απειλεί την
ύπαρξη της ανθρωπότητας. Ο επό-
μενος πίνακας δείχνει τη διαφορο-
ποίηση των κοινωνικών προβλη-
μάτων στις Η.Π.Α. μέσα στον χρό-
νο:**

**Σοβαρά κοινωνικά προβλήματα
στις Η.Π.Α.
το 1935 και το 2008**

1935	2008
1. Ανεργία και φτώχεια	1. Καταστροφή του περιβάλλοντος
2. Ανεπαρκείς κυβερνήσεις	2. Ανεργία
3. Κίνδυνος πολέμου	3. Αδυναμία αποπλήρωσης δανείων

Πηγή: John Macionis, Social Problems, Prentice Hall, 2010.

Οι άνθρωποι δεν συμφωνούν στο ποια είναι τα κύρια και ποια τα δευτερεύοντα αίτια των κοινωνικών προβλημάτων. Πάντως οι διαφορετικές προσεγγίσεις καταλήγουν στα εξής:

α) Τα κοινωνικά προβλήματα οφείλονται στη γρήγορη κοινωνική αλλαγή. Η κοινωνία αλλάζει με γοργό ρυθμό, οι άνθρωποι και οι θεσμοί δεν μπορούν να προσαρμοστούν εύκολα σε αυτόν και προκαλούνται προβλήματα στην εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας. Για παράδειγμα, η αλλαγή της οικονομίας προκαλεί ανεργία καθώς το εργατικό δυναμικό δεν μπορεί να μεταφερθεί εύκολα από τομέα σε τομέα και από δραστηριότητα σε δραστηριότητα.

β) Τα κοινωνικά προβλήματα οφείλονται στην ανισότητα. Ο σύγχρονος κόσμος χαρακτηρίζεται από κοινωνικές ανισότητες (πλούσιοι – φτωχοί) και από ανισότητες ανάμεσα σε χώρες (ανεπτυγμένες χώρες – υπανάπτυκτες χώρες). Σε αυτές

τις ανισότητες οφείλονται τα περισσότερα κοινωνικά προβλήματα.
γ) Οι κοινωνικές αντιλήψεις και νοοτροπίες. Ορισμένα κοινωνικά προβλήματα έχουν τις ρίζες τους σε νοοτροπίες παλαιότερων εποχών, οι οποίες επιβιώνουν στις μέρες μας. Π.χ. η αντίληψη μερικών γονιών ότι τα κορίτσια δεν πρέπει να σπουδάζουν οδηγεί στην εγκατάλειψη του σχολείου από τα κορίτσια.

Έντβαρντ Μουνχ, Η κραυγή, Εθνική Πινακοθήκη της Νορβηγίας, Όσλο.

«Όταν ένας φιλελεύθερος βλέπει έναν ζητιάνο πιστεύει πως το σύστημα δεν δουλεύει, ενώ ένας μαρξιστής πιστεύει το ακριβώς αντίθετο». (Μπιλ Λεβάντ)

Το τι είναι και τι δεν είναι κοινωνικό πρόβλημα αποτελεί, πολλές φορές, σημείο τριβής ανάμεσα στους κοινωνικούς επιστήμονες. Ο λόγος είναι ότι δεν χαρακτηρίζουν όλοι ως κοινωνικά προβλήματα τα ίδια φαινόμενα. Π.χ. η χρήση των ναρκωτικών για πολλούς θεωρείται σημαντικό πρόβλημα, το οποίο η κοινωνία πρέπει να αντιμετωπίσει.

Υπάρχει, όμως, και η άποψη ότι η χρήση ναρκωτικών γίνεται κοινωνικό πρόβλημα όταν αυτά είναι απαγορευμένα με αποτέλεσμα οι χρήστες να κινούνται σε παράνομα δίκτυα προκειμένου να τα προμηθευτούν σε υψηλή τιμή, κάτι που

τους οδηγεί και σε εγκληματική συμπεριφορά. Διαφορετικά, σύμφωνα με την άποψη αυτή, η αποποινικοποίηση της χρήσης ορισμένων ελαφρών ναρκωτικών ουσιών μπορεί να βλάπτει το άτομο που τα χρησιμοποιεί, δεν συνιστά όμως πρόβλημα για το κοινωνικό σύνολο.

13.1.2 Συνέπειες και αντιμετώπιση

Βασική συνέπεια των κοινωνικών προβλημάτων είναι να περιορίζονται σημαντικά οι ευκαιρίες και οι επιλογές μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού. Για παράδειγμα, η φτώχεια δεν σημαίνει μόνο αδυναμία αγοράς κάποιων καταναλωτικών αγαθών (αυτοκίνητο, τηλεόραση κτλ.). Σημαίνει περιορι-

σμένες ευκαιρίες για εκπαίδευση, περιορισμένη δυνατότητα επιλογής γιατρού και νοσοκομείου, μεγαλύτερη προσπάθεια για να κάνει κάποιος καριέρα, αδυναμία επηρεασμού στη λήψη αποφάσεων, καθώς οι φτωχοί έχουν μικρή κοινωνική και πολιτική δύναμη.

Οι συνέπειες των κοινωνικών προβλημάτων μοιάζουν με τους κρίκους σε μια αλυσίδα. Το ένα κοινωνικό πρόβλημα προκαλεί το άλλο. Για παράδειγμα, η φτώχεια μπορεί να οδηγήσει σε υψηλή εγκληματικότητα, πολιτική απάθεια, περιθωριοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού.

Η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων δεν είναι εύκολη. Σε σχέση με τα αίτια, οι προσπάθειες αντιμετώπισης των κοι-

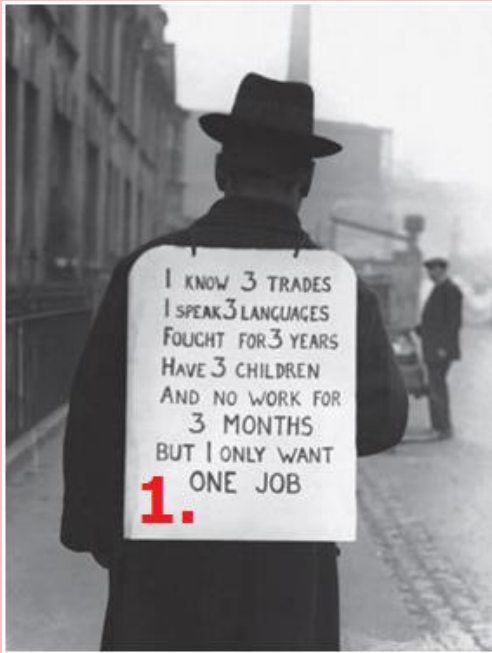
νωνικών προβλημάτων επικεντρώνονται στα εξής:

α) Μέτρα ρύθμισης των αλλαγών που προκαλούν οι αλλαγές στην οικονομία και την κοινωνία. Πρόκειται για μέτρα οικονομικά (επιδόματα στους άνεργους, επιδοτήσεις για επιχειρηματική δραστηριότητα στα νέα δεδομένα), εκπαιδευτικά (εκπαίδευση του πληθυσμού ώστε να ανταποκριθούν στις αλλαγές) κτλ.

β) Μέτρα για την καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας. Πρόκειται για μέτρα σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, τα οποία αποσκοπούν στη διεύρυνση των ευκαιριών του πληθυσμού για συμμετοχή στην εργασία, την εκπαίδευση κτλ.

γ) Μέτρα προληπτικά και κατασταλτικά. Προληπτικά είναι τα μέ-

τρα κοινωνικής πολιτικής, ενώ κατασταλτικά τα αστυνομικά και δικαστικά μέτρα.

Φωτογραφία διαμαρτυρόμενου άνεργου στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 1929.

1. «Ξέρω 3 δουλειές, μιλάω 3 γλώσσες, πολέμησα 3 χρόνια, έχω 3 παιδιά, δεν έχω δουλειά 3 μήνες και θέλω μόνο 1 θέση εργασίας».

Τέτοιες εικόνες έχουν αναβιώσει σε όλο τον κόσμο, τα τελευταία χρόνια, λόγω της οικονομικής κρίσης και της υψηλής ανεργίας που έχει προκαλέσει.

«Το σημαντικό για τις κυβερνήσεις δεν είναι να κάνουν πράγματα που τα άτομα κάνουν ήδη και να τα κάνουν λίγο καλύτερα ή λίγο χειρότερα. Αλλά να κάνουν αυτά που μέχρι τώρα δεν έχουν γίνει καθόλου».
(John Maynard Keynes, Το τέλος του laissez – faire, 1926)

Εφημερίδα που αναγγέλλει την αρχή της κρίσης του 1929.

13.2 Φτώχεια, ανεργία

Η φτώχεια είναι ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα. Φτώχεια είναι η οικονομική

κατάσταση στην οποία οι άνθρωποι δεν έχουν επαρκείς οικονομικούς πόρους για να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες. Το όριο της φτώχειας αλλάζει από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Κάποιος με το ίδιο εισόδημα μπορεί να είναι φτωχός σε μια χώρα και να μην είναι φτωχός σε κάποια άλλη. Για παράδειγμα, τα 400 ευρώ μηνιαίο εισόδημα στην Ελλάδα σημαίνουν φτώχεια. Τα 400 ευρώ μηνιαίο εισόδημα στο Μπαγκλαντές σημαίνουν ότι κάποιος ανήκει στα μεσαία εισοδηματικά στρώματα και ενδεχομένως να μπορεί να ζήσει μια σχετικά άνετη ζωή.

Η φτώχεια διακρίνεται σε απόλυτη και σχετική.

α) Απόλυτη φτώχεια. Είναι η αδυναμία κάλυψης των βασικών ανα-

γκών (σίτιση, στέγαση, ένδυση κτλ.).

β) Σχετική φτώχεια. Είναι η κατάσταση όπου ένα νοικοκυριό έχει εισόδημα με το οποίο μπορεί να καλύψει τις βασικές του ανάγκες, αλλά δεν μπορεί να συμμετάσχει στο καταναλωτικό πρότυπο της κοινωνίας. Για παράδειγμα, η κατοχή τηλεόρασης είναι σήμερα απαραίτητη για κάθε νοικοκυριό με βάση το πρότυπο κατανάλωσης.

Τα αίτια της φτώχειας είναι κυρίως:

α) Το χαμηλό εισόδημα (μικρή αμοιβή για την εργασία).

β) Η ανεργία.

γ) Η έλλειψη εκπαίδευσης που οδηγεί σε αναζήτηση ενός «καλού» επαγγέλματος και κατ' επέκταση στην αδυναμία ξεπεράσματος της φτώχειας.

Τα αίτια παράγουν τον φαύλο κύκλο της φτώχειας. Μια οικογένεια με ελάχιστα εισοδήματα αδυνατεί να μορφώσει τα παιδιά της ή να τα υποστηρίξει για να κάνουν κάτι καλύτερο στη ζωή τους, με αποτέλεσμα αυτά να παραμένουν καθηλωμένα στη φτώχεια. Η αντιμετώπιση της φτώχειας απαιτεί ισχυρό κράτος πρόνοιας και φορολογικό σύστημα που θα ανακατανέμει τα εισοδήματα προς όφελος των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων.

Η μαζική φτώχεια οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς οι φτωχοί αδυνατούν να συμμετάσχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Ακραία συνέπεια της φτώχειας είναι οι άστεγοι. Η κοινή γνώμη πιστεύει ότι οι άστεγοι είναι κυρίως πρόωην τρώφιμοι των ψυχια-

τρείων, αλκοολικοί και ναρκομανείς. Όμως, έρευνες δείχνουν ότι αυτή η αντίληψη βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα. Οι περισσότεροι άστεγοι δεν ανήκουν σε καμία από τις προαναφερθείσες κατηγορίες. Είναι άνθρωποι που βρέθηκαν να ζουν στους δρόμους εξαιτίας κάποιας προσωπικής συμφοράς. Κάποιος για παράδειγμα χάνει την εργασία του, δεν μπορεί να ανταποκριθεί στο στεγαστικό του δάνειο, μένει για μεγάλο χρονικό διάστημα άνεργος και τελικά χάνει και το σπίτι του. Οι απανωτές συμφορές οδηγούν πολλούς ανθρώπους στην ψυχολογική κατάρρευση και την παραίτηση, αν δεν έχουν κάποιον κύκλο συγγενών και φίλων να κρατηθούν από αυτούς.

Λεπτομέρεια από τοιχογραφία του Ντομένικο Μπαρτόλο, που εικονίζει κληρικούς να μοιράζουν ψωμί σε φτωχούς. Νοσοκομείο Σάντα Μαρία τε λα Σκάλα, Σιένα, Ιταλία.

Σύμφωνα με την Eurostat (2013) στερούνται βασικών αγαθών και υπηρεσιών όσοι δεν έχουν τη δυνατότητα για τουλάχιστον 4 από τα 9 παρακάτω:

- 1. να πληρώνουν νοίκι/ στεγαστικό/ λογαριασμούς εγκαίρως**
- 2. να θερμαίνουν επαρκώς την κατοικία τους**
- 3. να μπορούν να καλύψουν έκτακτα έξοδα**

4. να καταναλώνουν κρέας/ψάρι/ αντίστοιχη πρωτεϊνούχο τροφή ανά δεύτερη ημέρα
5. να κάνουν διακοπές μακριά από το σπίτι 1 εβδομάδα το χρόνο
6. να διαθέτουν Ι.Χ.
7. να διαθέτουν πλυντήριο
8. να διαθέτουν έγχρωμη τηλεόραση
9. να διαθέτουν τηλέφωνο

Ευγένιος Λέε-μανς, Ο χειμώνας, Βασιλικό Μουσείο Καλών Τεχνών των Βρυξελλών.

Μεγάλο πρόβλημα στις σύγχρονες κοινωνίες είναι και η ανεργία. Άνεργοι θεωρούνται οι άνθρωποι

οι οποίοι είναι ικανοί να εργαστούν και αναζητούν εργασία αλλά δε βρίσκουν.

Η ανεργία έχει διάφορες μορφές:

- Δομική ανεργία.** Οφείλεται στις δομές της οικονομίας (υπανάπτυξη της οικονομίας, φυγή επιχειρήσεων σε άλλες χώρες, κλείσιμο επιχειρήσεων, εγκατάλειψη του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα της οικονομίας, οικονομικές ανισότητες ανάμεσα στις χώρες).
- Τεχνολογική ανεργία.** Οφείλεται στην είσοδο της τεχνολογίας στην παραγωγική διαδικασία. Οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν λιγότερες θέσεις εργασίες από αυτές που χάνονται λόγω της εισαγωγής τους.
- Συγκυριακή ανεργία.** Οφείλεται στο γεγονός ότι κάποιες απα-

σχολήσεις έχουν εποχικό χαρακτήρα (π.χ. τουρισμός, συγκομιδή καρπών μια συγκεκριμένη εποχή κτλ.).

Οι συνέπειες της ανεργίας είναι τεράστιες. Ειδικότερα:

α) Είναι μια από τις βασικές αιτίες της φτώχειας.

β) Πιέζει προς τα κάτω τους μισθούς των εργαζομένων, οι οποίοι δέχονται να εργαστούν με μικρότερη αμοιβή αρκεί να μην μείνουν άνεργοι.

γ) Δημιουργεί προβλήματα στα ασφαλιστικά ταμεία που δίνουν συντάξεις και έξοδα περίθαλψης. Όσο λιγότεροι είναι οι εργαζόμενοι τόσο λιγότερες είναι οι εισφορές προς τα ταμεία.

δ) Καταστρέφει το εργατικό δυναμικό της χώρας. Νέοι άνθρωποι, με σπουδές και ικανότητες, αντί να

προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο και να αυξήσουν τον πλούτο της χώρας τους αναγκάζονται να ζουν στο περιθώριο της κοινωνίας.

Η αντιμετώπιση της ανεργίας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Κλειδί για την αντιμετώπιση της ανεργίας είναι η οικονομική ανάπτυξη, η οποία θα δημιουργήσει θέσεις εργασίας και θα παράξει περισσότερο πλούτο.

Η εκπαίδευση είναι σημαντικός παράγοντας στην καταπολέμηση της ανεργίας, ιδιαίτερα της ανεργίας που οφείλεται στις αλλαγές στην τεχνολογία. Γι' αυτό χρειάζεται να υπάρξουν ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα επανεκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού σε νέους τομείς, γνώσεις και δεξιότητες. Σημαντική είναι και η ανασυγκρότηση παραγωγικών τομέων της οικονο-

μίας, όπως ο πρωτογενής τομέας (γεωργία, κτηνοτροφία) και ο δευτερογενής (βιοτεχνία, βιομηχανία). Η Ελλάδα πρέπει να παράξει ποιοτικά ανταγωνιστικά προϊόντα, να αυξήσει τις εξαγωγές και να μειώσει τις εισαγωγές.

Σπύρος Βασιλείου, Εσωτερικό καφενείου, 1959, Εθνική Πινακοθήκη.

Η ανεργία εξελίσσεται στο μεγαλύτερο κοινωνικό πρόβλημα των σύγχρονων κοινωνιών. Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Εργασίας, ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι το ένα τρίτο, δηλαδή, του ενεργού πα-

γκόσμιου πληθυσμού είναι είτε άνεργοι (160 εκατομμύρια) είτε υποαπασχολούμενοι (900 εκατομμύρια).

Στην Ελλάδα, η ανεργία έχει εξελιχθεί στο υπ' αριθμόν ένα κοινωνικό πρόβλημα. Νέοι με αξιόλογες σπουδές αναγκάζονται να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες προκειμένου να βρουν εργασία πάνω στο αντικείμενο που σπούδασαν. Η ανεργία είναι εθνική αιμορραγία για τη χώρα, καθώς χάνει το πιο δυναμικό και αξιόλογο τμήμα του πληθυσμού της.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε

Στοιχεία για τα μεγέθη της ελληνικής οικονομίας και τις επιπτώσεις που έχουν στη ζωή των εργαζομένων είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εργασίας της Γ.Σ.Ε.Ε. (<http://www.inegsee.gr>)

**ΚΕΝΤΡΟ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥ-
ΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙ-
ΤΙΚΗΣ**

**ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΕΡΓΑΤΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ**

Στοιχεία για το εκπαιδευτικό σύστημα και εκπαιδευτικές δράσεις είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του Κέντρου Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής

13.3 Το πρόβλημα της βίας

13.3.1 Είδη βίας: ενδοσχολική, ενδοοικογενειακή, αθλητική κτλ.

Η βία είναι πράξη, η οποία έχει ψυχικές ή υλικές επιπτώσεις στο άτομο που τη δέχεται. Βία σημαίνει κάποιος να σκοτώσει, να βλάψει, να καταστρέψει, να ληστέψει, να αποκλείσει. Αυτές οι πράξεις συνιστούν και τις πέντε βασικές μορφές βίας. Τα είδη βίας είναι εκφράσεις αυτών των βασικών μορφών σε διάφορους χώρους. Σύμφωνα με την παραπάνω προηγούμενη διάκριση, οι πέντε μορφές βίας μπορούν να εμφανιστούν σε διάφορους χώρους.

Στο σχολείο υπάρχει η ενδοσχολική βία, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει αναγνωρισθεί ως σοβαρό πρόβλημα της σχολικής ζωής. Πολλοί μαθητές προβαίνουν σε πράξεις βίας εις βάρος συμμαθητών τους (σχολικός εκφοβισμός, bullying). Τους απειλούν ότι θα τους χτυπήσουν ή τους χτυπούν προκειμένου να τους πάρουν το χαρτζιλίκι ή κάποιο άλλο είδος (μπουφάν, κινητό κτλ.). Τους διαπομπεύουν δημόσια με κοροϊδευτικούς χαρακτηρισμούς (σπασίκλα, φυτό κτλ.) προκειμένου να καταστρέψουν τη δημόσια εικόνα τους, να τους προσβάλουν, να τους κάνουν να αισθανθούν άσχημα, να τους αποκλείσουν από παρέες και δραστηριότητες. Τους κλέβουν πράγματα ή τους καταστρέφουν πράγματα. Αλήθεια, γιατί κά-

ποιοι μαθητές προβαίνουν σε αυτές τις πράξεις;

Ο σχολικός εκφοβισμός φαίνεται ότι έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις. Το 25% των μαθητών έχει υποστεί κάποια μορφή εκφοβισμού μέσα στο σχολείο με συχνότητα 2 έως 3 φορές τον μήνα. Δυστυχώς, μορφές βίας ασκούν πολλές φορές και οι εκπαιδευτικοί στους μαθητές αλλά και μαθητές στους εκπαιδευτικούς. Όλο και πιο συχνά βλέπουν το φως της δημοσιότητας περιστατικά άσκησης βίας από εκπαιδευτικούς σε μαθητές (λεκτικές προσβολές, ειρωνεία, χτύπημα), αλλά και περιστατικά όπου μαθητές επιτίθενται λεκτικά ή χειροδικούν σε εκπαιδευτικούς.

Στην οικογένεια υπάρχει η ενδοοικογενειακή βία. Η βία μπορεί να ασκηθεί ανάμεσα στους συζύ-

γους και από τους συζύγους προς τα παιδιά. Ο ακριβής αριθμός των κρουσμάτων ενδοοικογενειακής βίας δεν είναι γνωστός. Είναι πάρα πολλά τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, τα οποία δεν καταγγέλλονται στην αστυνομία. Στην ελληνική οικογένεια υπάρχει η νοοτροπία «τα εν οίκω μη εν δήμω» και γι αυτόν τον λόγο, σε πολλές περιπτώσεις, τα περιστατικά βίας παραμένουν κρυφά. Τα θύματα κακοποίησης, που είναι οι γυναίκες, είτε ντρέπονται να καταγγείλουν το περιστατικό είτε δέχονται συμβουλές από συγγενείς και φίλους: «κάνε υπομονή για τα παιδιά», «μην διαλύσεις το σπίτι σου, τα πράγματα θα φτιάξουν». Φυσικά, τα πράγματα δεν φτιάχνουν και τα παιδιά μεγαλώνουν σε ένα νοσηρό οικογενειακό περιβάλλον.

«Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο διενήργησε μια μεγάλη έρευνα, με σκοπό να μελετήσει τα φαινόμενα βίας και επιθετικότητας μεταξύ παιδιών στο χώρο του σχολείου, τα οποία παρουσιάζουν τα τελευταία χρόνια διεθνώς σημαντική αύξηση. Στην έρευνα πήραν μέρος 3.000 μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου από 450 σχολεία όλης της χώρας. [...] Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που μας επιτρέπουν να προβλέψουμε εάν σε ένα σχολείο διαπράττονται περισσότερες ή

λιγότερες επιθετικές πράξεις από μαθητές. Έτσι, σημαντικό ρόλο φαίνεται ότι παίζουν, μεταξύ άλλων: το μέγεθος του σχολείου και ο αριθμός των συστεγαζόμενων σχολείων. Όσο πιο πολλοί είναι οι μαθητές στο σχολείο κι όσο πιο πολλά είναι τα συστεγαζόμενα σχολεία, τόσο υψηλότερη είναι η συχνότητα εμφάνισης επιθετικών πράξεων που εκδηλώνονται από τους μαθητές.» (Φ. Μόττη-Στεφανίδη, Ν. Τσέργας, Όταν τα πράγματα στο σχολείο αγριεύουν, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Π.Ι., 2000:7-9)

Βάσει του ΦΕΚ 2176/τ.Β΄/08-04-2024, έχει θεσμοθετηθεί και τεθεί σε λειτουργία Ειδική Ψηφιακή Εκπαιδευτική Πλατφόρμα για την αντιμετώπιση ενδοσχολικής βίας και φαινομένων εκφοβισμού στη διεύθυνση <https://stopbullying.gov.gr/>.

Στα γήπεδα υπάρχει η αθλητική βία, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις έχει οδηγήσει σε μαζικούς θανάτους νέων ανθρώπων. Εκατοντάδες είναι τα τραγικά περιστατικά βίας στα γήπεδα που έχουν συγκλονίσει την κοινή γνώμη. Αναφέρουμε το πιο πολύνεκρο: στις 29 Μαΐου 1985, στο στάδιο Χέιζελ των Βρυξελλών 39 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και 600 τραυματίστηκαν. Η βία στα γήπεδα έχει οδηγήσει τελικά τους φιλάθλους να μην πηγαίνουν στα γήπεδα. Δυστυχώς, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου οι αψιμαχίες του γηπέδου μεταφέρονται στους δρόμους της πόλης με αποτέλεσμα να διακόπτεται η κυκλοφορία, να γίνονται καταστροφές καταστημάτων, να κινδυνεύει η σωματική ακεραιότητα ανύποπτων ανθρώπων που τυχαίνει να περνούν από εκεί κτλ.

13.3.2 Αιτίες, επιπτώσεις και αντιμετώπιση της βίας

Οι σημαντικότερες αιτίες της βίας είναι:

α) Η προβολή βίαιων προτύπων.

Όταν το παιδί μεγαλώνει έχοντας πρότυπα βίαιης συμπεριφοράς γύρω του είναι πολύ πιθανό να υιοθετήσει αυτές τις ενέργειες.

β) Οι κακές επιδράσεις από τις ομάδες συνομηλίκων. Οι παρέες του εφήβου είναι ένας από τους πιο σημαντικούς φορείς κοινωνικοποίησης. Πολλές φορές οι έφηβοι ακολουθούν τις παρέες τους σε βίαιες ενέργειες για να μην υστερήσουν, να μην αποκοπούν από αυτές, να μην τους χαρακτηρίσουν δειλούς.

γ) Η χαμηλή αυτοεκτίμηση των προσώπων που ασκούν βία. Τα άτομα που ασκούν βία στο σχολείο,

την οικογένεια ή το γήπεδο προσπαθούν να δείξουν ότι κάτι αξίζουν μέσα από αυτές τις ενέργειες.

δ) Έλλειψη παιδείας. Το αν κάποιο άτομο λύνει τα προβλήματά του με τη βία ή ξεσπάει στους άλλους για να επιβεβαιωθεί είναι ζήτημα παιδείας. Η καλλιέργεια του χαρακτήρα είναι αυτή που αποτελεί ανάσχεση σε τέτοια φαινόμενα και συμπεριφορές. Η βία έχει τραγικές, πολλές φορές, επιπτώσεις στο θύμα. Μειώνει την αυτοεκτίμησή του και, πολλές φορές, μπορεί και το ίδιο να αντιδράσει με μεγαλύτερη βία. Η βία δημιουργεί ένα νοσηρό κοινωνικό περιβάλλον με αποτέλεσμα η βία να αναπαράγει τη βία.

Η αντιμετώπιση της βίας κινείται σε δύο άξονες:

α) Εκπαίδευση. Είναι σημαντικό να κοινωνικοποιηθούν και να εκπαι-

δευθούν οι νέοι άνθρωποι στη λογική του ότι η βία είναι αποτρόπαια και δεν λύνει κανένα προσωπικό ή κοινωνικό πρόβλημα.

β) Ξεκάθαρο πλαίσιο των επιπτώσεων. Οι βίαιες συμπεριφορές εκδηλώνονται διαρκώς, όταν δεν αναφέρονται στις διωκτικές αρχές και δεν τιμωρούνται. Πρέπει να γίνει ξεκάθαρο το πλαίσιο των επιπτώσεων μιας βίαιης πράξης.

ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΕΘΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Βασικός σκοπός της γραμμής είναι η προστασία και η προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών (Το χαμόγελο του παιδιού).

**24ΩΡΗ ΤΗΛΕ-ΦΩΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΗ SOS
15900**

**ΚΑΤΑ ΤΗΣ
ΒΙΑΣ
ΥΠΕΡ ΤΩΝ
ΓΥΝΑΙΚΩΝ**

Η άσκηση κάθε είδους βίας ή κακοποίησης (ψυχολογικής, σωματικής, σεξουαλικής και συναισθηματικής), διώκεται από τον Νόμο. Αν γνωρίζετε κάποιον που είναι θύμα εκφοβισμού, μην φοβηθείτε να το πείτε σε ένα γονέα, φροντιστή, φίλο, δάσκαλο, αστυνομικό ή άποιοι άλλο που εμπιστεύεστε.

Αν είστε θύμα:

■ Καλέστε το 100 σε περίπτωση άμεσης ανάγκης ή επικοινωνήστε με το οπτικό αστυνομικό τμήμα. Επίσης πορείτε να καλέσετε στην τηλεφωνική γραμμή SOS 15900.

■ Δηλώστε την κακοποίηση και ζητήστε προστασία. Έχετε το δικαίωμα να υποβάλετε μήνυση.

■ Εάν πάτε στο νοσοκομείο για εξετάσεις, μη διστάσετε να πείτε την αλήθεια για το τι σας συνέβη.

■ Απευθυνθείτε στις ειδικές υπηρεσίες για κακοποιημένες γυναίκες. Για την ενδοοικογενειακή βία μπορεί να αξιοποιηθεί η ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. 15900 – Τηλεφωνική γραμμή SOS – Βία Κατά Των Γυναικών (womensos.gr).

13.4 Υπερδανεισμός ιδιωτών και δημοσίου

Ο υπερδανεισμός ιδιωτών και δημοσίου συνιστά κοινωνικό πρό-

**βλημα από την στιγμή που οι ιδιώ-
τες και το δημόσιο δεν μπορούν να
αποπληρώσουν τα χρέη τους.**

**Ο δανεισμός είναι ένα πανάρ-
χαιο οικονομικό φαινόμενο και σε
ορισμένες περιπτώσεις χρήσιμο
για τη λειτουργία της οικονομίας.
Παράδειγμα, τα ναυτιλιακά δάνεια
στην αρχαία Ελλάδα ήταν απαραί-
τητη προϋπόθεση για να γίνουν με-
γάλα εμπορικά ταξίδια. Ο δανει-
σμός, ανάλογα με τις περιστάσεις,
μπορεί να επιδράσει θετικά στην
οικονομική ανάπτυξη. Κάποιοι άν-
θρωποι και κάποιες επιχειρήσεις
δανείζονται χρήματα προκειμένου
να αγοράσουν κάποια προϊόντα ή
υπηρεσίες που τους είναι απαραί-
τητες. Αν δεν μπορούσαν να δανει-
στούν, τότε η οικονομική τους δρα-
στηριότητα θα μειωνόταν ή θα στα-
ματούσε.**

Μια επιχείρηση μπορεί να δανειστεί για να προχωρήσει μια επένδυση που θα αυξήσει τα κέρδη της και ενδεχομένως να ανοίξει και θέσεις εργασίας. Αν δεν υπάρχει η δυνατότητα του δανεισμού, τότε ελάχιστες είναι οι επιχειρήσεις που μπορούν να προχωρήσουν σε επενδύσεις αποκλειστικά με δικά τους κεφάλαια.

Οι τράπεζες είναι οι επιχειρήσεις που έχουν ως κύρια δραστηριότητά τους τη μεσολάβηση στην αγορά χρήματος. Κάποιοι θέλουν να φυλάξουν τα χρήματά τους (καταθέσεις) και κάποιοι ζητούν χρήματα (δάνεια). Το κέρδος της τράπεζας είναι η διαφορά των τόκων που εισπράττει από αυτούς που δανείζει και που πληρώνει σε αυτούς που δανείζεται.

Τα τελευταία χρόνια, οι τράπεζες έχουν ισχυροποιηθεί. Η δυνατότητα των κρατών να ελέγξουν τις τράπεζες έχει μειωθεί δραματικά. Παράλληλα, έχει αυξηθεί ο δανεισμός κρατών και ιδιωτών με αποτέλεσμα την ακόμη μεγαλύτερη ισχυροποίηση των τραπεζών. Αυτές οι εξελίξεις συνέβαλαν στην οικονομική κρίση. Η αδυναμία αποπληρωμής των δανείων είχε ως αποτέλεσμα αλυσιδωτές αρνητικές αντιδράσεις στην οικονομία. Πρόκειται για έναν φαύλο κύκλο που οδηγεί σε οικονομική κρίση.

Την κατάσταση αυτή έκανε ακόμη πιο προβληματική η πολιτική κάποιων τραπεζών που δάνειζαν σε άλλες τράπεζες «δάνεια». Αν μια τράπεζα ζητούσε χρήματα από κάποια άλλη, η δεύτερη αντί να δανείσει χρήματα, μετέφερε στην

πρώτη την δανειακή υποχρέωση κάποιου φυσικού ή νομικού προσώπου. Για παράδειγμα, αν ο Χ είχε πάρει ένα στεγαστικό δάνειο από την Α τράπεζα, η Α τράπεζα μετέφερε στη Β το δάνειο και τον τόκο που προσδοκούσε να εισπράξει από τον Χ. Πρόκειται για μια διαδικασία παραγωγής πλασματικού χρήματος, η οποία ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για την σημερινή κρίση.

Τα κράτη όταν δεν μπορούν να αποπληρώσουν τα ποσά που έχουν δανειστεί έρχονται αντιμέτωπα με χρέη. Δημόσιο χρέος είναι τα ποσά που χρωστάει το κράτος. Το δημόσιο χρέος αυξάνεται ή μειώνεται ανάλογα με το ύψος του κρατικού δανεισμού και την ανάπτυξη της οικονομίας.

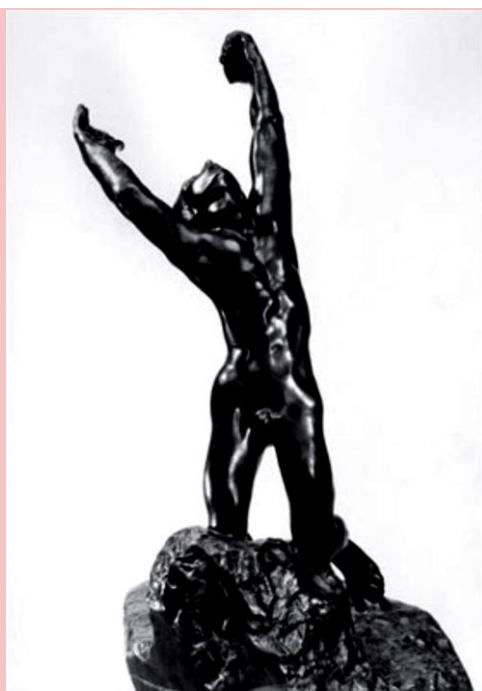
Έτσι, το δημόσιο χρέος μπορεί να αυξάνεται, κάθε χρόνο, κατά το ποσό που ο ετήσιος κρατικός προϋπολογισμός παρουσιάζει έλλειμμα. Αντίστροφα, το δημόσιο χρέος μειώνεται όταν ο ετήσιος προϋπολογισμός παρουσιάζει πλεόνασμα. Το δημόσιο έλλειμμα είναι το ποσό κατά το οποίο τα έξοδα του δημοσίου υπερβαίνουν τα έσοδα κατά τη διάρκεια ενός έτους. Η υπέρβαση των εσόδων δημιουργεί ανάγκες για νέο δανεισμό, άρα αύξηση του χρέους. Το πλεόνασμα σταματάει την αύξηση του χρέους, καθώς το δημόσιο δεν δανείζεται νέα ποσά προκειμένου να ανταπεξέρθει στις υποχρεώσεις του.

Προκειμένου να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα του δημοσίου χρέους χρειάζεται:

α) Να αναπτυχθεί η οικονομία, να αυξήσει τις εξαγωγές της, να μειώσει τις εισαγωγές και να αναπτυχθεί χωρίς την ανάγκη δανεισμού πόσων, στα οποία δεν θα μπορεί να αντεπεξέλθει.

β) Να δημιουργηθεί πλεόνασμα. Αυτό προϋποθέτει καλή διαχείριση των δημόσιων οικονομικών και ανάπτυξη της οικονομίας. Οι επιπτώσεις του υπερδανεισμού είναι τελικά ολέθριες για την οικονομία και την κοινωνία. Η οικονομία αναπτύσσεται σε πήλινα πόδια. Οι χώρες που δανείζονται διαρκώς, χωρίς να παράγουν, σύντομα έρχονται αντιμέτωπες με το χρέος που πρέπει να αποπληρώσουν. Επίσης, τα νοικοκυριά που έχουν δανειστεί και δεν μπορούν να αποπληρώσουν τα δάνειά τους, έρχονται αντιμέτωπα με συμφορές: χά-

νουν τα σπίτια τους και τα περιουσιακά τους στοιχεία, οδηγούνται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Η περίοδος του δανεισμού και της κατανάλωσης χρειάζεται να αντικατασταθεί από την αποπληρωμή των δανείων που συνεπάγεται μείωση της κατανάλωσης. Και αυτό σημαίνει πτώση του βιοτικού επιπέδου.

Ωγκύστ Ροντέν, Ο άσωτος υιός, π. 1884, Εθνική Πинаκοθήκη. Πωλ Σουήζυ (1910-2004)

Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στις Η.Π.Α. που ασχολήθηκε με την ανάλυση της σύγχρονης οικονομί-

ας. Η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται καταναλωτική. Αυτό σημαίνει ότι η οικονομία της στηρίζεται στην όλο και μεγαλύτερη κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών. Χωρίς κατανάλωση, η οικονομική δραστηριότητα θα καταρρεύσει, πολλές επιχειρήσεις θα κλείσουν και θέσεις εργασίας θα χαθούν. Ο Σουήζυ ανέλυσε σε βάθος τα αίτια των κρίσεων της καπιταλιστικής οικονομίας. Η διαφήμιση συντελεί στο να αυξάνονται οι καταναλωτικές ανάγκες των ανθρώπων. Όμως, κάποια στιγμή οι ανάγκες και οι δυνατότητες των καταναλωτών να αγοράσουν συγκεκριμένα είδη καταναλωτικών προϊόντων φτάνουν στα όριά τους. Και τότε οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν πρόβλημα, καθώς δεν μπορούν να πουλήσουν άλλα προϊόντα σε μεγάλες ποσότητες. Κάποια κοι-

νωνικά στρώματα καταναλώνουν με δανεικά περισσότερα από όσα επιτρέπουν τα εισοδήματά τους και κάποια άλλα καταδικάζονται στην υποκατανάλωση.

«Ο πωλὼν τῆς μετρητοῦς και ο πωλὼν ἐπὶ πιστώσει.»

Παλιά γελοιογραφία που υπήρξε αναρτημένη μέχρι πριν μερικά χρόνια σε αρκετά εμπορικά καταστήματα. Το μήνυμα της γελοιογραφίας είναι ότι ο έμπορος που πουλάει με πίστωση σύντομα θα αντιμετωπίσει πρόβλημα, καθώς

δεν θα μπορεί να εισπράξει τα όσα του χρωστούν και δεν θα έχει χρήματα για να αντεπεξέλθει στις δικές του υποχρεώσεις (πρόβλημα ρευστότητας χρήματος). Ο καλοζωισμένος και καλοντυμένος έμπορος της δεξιάς εικόνας έχει φροντίσει να εισπράττει τα όσα του χρωστούν και να μην πουλάει με πίστωση. Όμως, αυτές οι εικόνες ανήκουν στο παρελθόν της οικονομικής ζωής. Σήμερα, είναι σχεδόν αδύνατο να κινηθεί μια επιχείρηση αν δεν πουλήσει με πίστωση και αν η ίδια δεν δανειστεί. Οι τράπεζες μεσολαβούν για να βρεθούν αυτά τα ποσά που είτε με πίστωση είτε με δανεισμό κινούν την οικονομική δραστηριότητα. Το πρόβλημα είναι ότι ο κύκλος του δανεισμού και της πίστωσης είναι εύθραυστος. Μπορεί εύκολα να σπάσει αν ένα από τα

μέρη του δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στις δανειακές του υποχρεώσεις.

13.5 Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού

Ο πληθυσμός των ανεπτυγμένων χωρών «γερνάει». Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι έχει μειωθεί ο αριθμός των γεννήσεων. Οι κάτοικοι των ανεπτυγμένων χωρών δεν επιθυμούν να κάνουν παιδιά στην ίδια αναλογία με το πρόσφατο παρελθόν.

Η πληθυσμιακή πυραμίδα των σύγχρονων κοινωνιών τείνει να μετατραπεί σε «μανιτάρι». Η βάση της πυραμίδας, που είναι οι μικρές ηλικίες, συρρικνώνεται και αυξάνεται η μέση και η κορφή της που είναι οι μεγαλύτερες ηλικίες. Η πληθυσμια-

κή πυραμίδα της Ελλάδας αποκτά μορφή «μανιταριού» με το πέρασμα του χρόνου, καθώς η υπογεννητικότητα μειώνει τη βάση της πυραμίδας.

Πηγή: Εργαστήριο Δημογραφικών
Κοινωνικών Αναλύσεων

[http://www.demography
ab.prd.uth.gr](http://www.demography.ab.prd.uth.gr)

Η υπογεννητικότητα αποτελεί πρόβλημα και για τη χώρα μας. όλο και λιγότερα παιδιά γεννιούνται κά-

θε χρόνο. Οι αιτίες του φαινομένου είναι οικονομικές και κοινωνικές.

Ειδικότερα:

α) Αγορά εργασίας και ανάγκη για σπουδές. Τα νέα ζευγάρια πρέπει να σπουδάσουν, να κάνουν εξειδικεύσεις και επιμορφώσεις προκειμένου να σταθούν με αξιώσεις στην αγορά εργασίας. Όλα αυτά απαιτούν χρόνο με αποτέλεσμα η γέννηση και η ανατροφή ενός παιδιού να παραπέμπεται διαρκώς στο μέλλον.

β) Ανάγκη εκπαίδευσης του παιδιού. Η μόρφωση ενός παιδιού απαιτεί σήμερα χρόνο, κόπο και χρήματα από την πλευρά της οικογένειας. Η εκμάθηση ξένων γλωσσών, οι προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές είναι μια μεγάλη επένδυση. Γι' αυτό οι οικογένειες προτιμούν να κάνουν ένα ή δύο

παιδιά, καθώς δεν μπορούν να επενδύσουν στην εκπαίδευση περισσότερων.

γ) Υψηλή ανεργία. Στους δύο παραπάνω παράγοντες έρχεται, τα τελευταία χρόνια, να προστεθεί και το πρόβλημα της ανεργίας. Οι άνεργοι νέοι δεν μπορούν αντικειμενικά να δημιουργήσουν οικογένεια. Έτσι, το πρόβλημα της υπογεννητικότητας γίνεται όλο και οξύτερο.

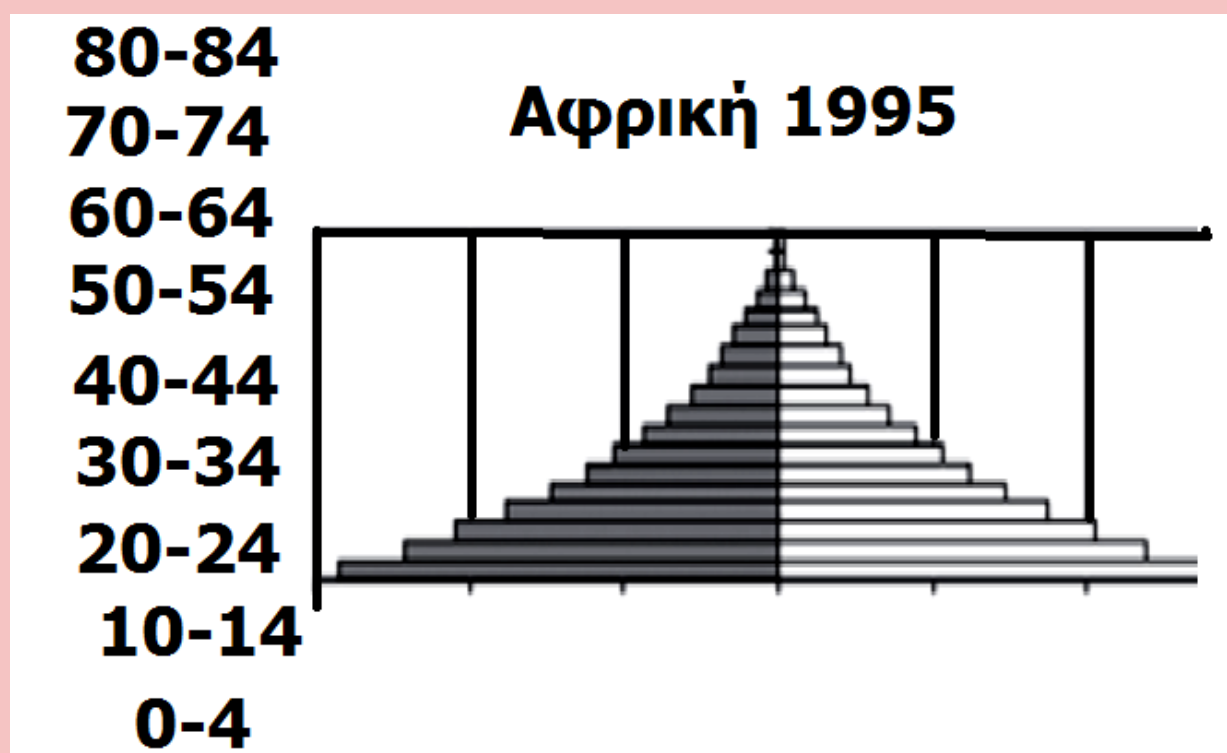
δ) Η μεγαλύτερη ηλικία γάμου και οι νέες αντιλήψεις για τη ζωή. Σήμερα, άντρες και γυναίκες, παντρεύονται σε μεγαλύτερη ηλικία. Επιπλέον, τα πολλά παιδιά θεωρούνται εμπόδιο σε μια ζωή ελεύθερη, με ταξίδια, υψηλές προσδοκίες και χωρίς δεσμεύσεις.

Πάμπλο Πικάσο, Μητέρα και παιδί, 1921, The Art Institute of Chicago.

Το 1976, έγινε μια έρευνα από την Βρετανική Επισκόπηση της Σύνθεσης της Οικογένειας. Η έρευνα βρήκε ότι μόνο το 1% των παντρεμένων γυναικών δεν επιθυμούσαν να αποκτήσουν παιδί. Αντίθετα, η έκθεση του Γραφείου Απογραφής Πληθυσμού της Βρετανίας το 2000, κατέγραψε ότι το 20% των παντρεμένων γυναικών που γεννήθηκαν μεταξύ 1960 και 1990 δεν επιθυμούν να αποκτήσουν παιδί. (Πηγή: A. Giddens, Κοινωνιολογία, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2002). Αυτή η μετατόπιση (από 1% σε

20%) εκφράζει την αλλαγή της προτεραιότητας που θέτουν οι γυναίκες και τα παντρεμένα ζευγάρια (σπουδές, καριέρα και όχι παιδιά). Όμως, αυτή η τάση εγκυμονεί κινδύνους για το δημογραφικό μέλλον των ανεπτυγμένων χωρών.

Πηγή: Εργαστήριο Δημογραφικών Κοινωνικών Αναλύσεων

(<http://www.demography-lab.prd.uth.gr>)

Η υπογεννητικότητα και η συνεπαγόμενη γήρανση του πληθυσμού έχει σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία και την κοινωνία. Ειδικότερα:

α) Τα ασφαλιστικά ταμεία αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα καταβολής συντάξεων. Ο πληθυσμός που μπορεί να εργαστεί μειώνεται ενώ οι συνταξιούχοι αυξάνονται. Αυτό έχει ως συνέπεια, αν δεν υπάρξουν αλλαγές στην οργάνωση και την ανάπτυξη της οικονομίας, η πολιτεία να αναθεωρεί ως προς το αρνητικότερο για τους εργαζόμενους το συνταξιοδοτικό σύστημα (αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, περικοπές στις συντάξεις κτλ.).

β) Οι επιχειρήσεις αποθαρρύνονται να επενδύσουν. Η μείωση του νέου πληθυσμού επηρεάζει το μέ-

γεθος της αγοράς, καθώς οι νέοι είναι περισσότερο καταναλωτικοί σε σχέση με τους ηλικιωμένους. Έτσι, πολλές επιχειρήσεις είναι διστακτικές στο να κάνουν επενδύσεις σε έναν πληθυσμό που σταδιακά γερνάει.

γ) Η μείωση της παραγωγικότητας. Ο νέος πληθυσμός που είναι πιο παραγωγικός μειώνεται.

δ) Η μείωση των επιλογών και των ευκαιριών για τους νέους. Σε περιοχές που ο ηλικιωμένος πληθυσμός υπερτερεί έναντι του νέου, κυριαρχούν οι επιλογές των μεγαλύτερων ηλικιών. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, σε μικρές απομονωμένες κοινότητες (αγροτικές, ορεινές κτλ.) όπου οι ελάχιστοι νέοι έχουν περιορισμένες επιλογές (αδυναμία εύρεσης φίλων, συντρόφου, ευκαιρίες εκπαίδευσης κτλ.). Η

υπογεννητικότητα, σε συνδυασμό με την οικονομική υπανάπτυξη της περιφέρειας, οδήγησε σε ερήμωση πολλά χωριά της Ελλάδας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι λιγοστοί νέοι κάτοικοί τους να τα εγκαταλείπουν μόλις τελειώσουν το σχολείο (Γυμνάσιο – Λύκειο) είτε για να σπουδάσουν σε κάποιο πανεπιστήμιο που βρίσκεται σε κάποια πόλη είτε για να αναζητήσουν σε κάποια πόλη εργασία. Τα στοιχεία των απογραφών της Ελλάδας είναι ανησυχητικά. Το 2001 οι άνθρωποι άνω των 65 ετών ήταν το 15% των κατοίκων της Ελλάδας. Πρόκειται για το 1/5 του συνολικού πληθυσμού. Η απογραφή του 2011 δεν άλλαξε προς το καλύτερο την κατάσταση, η οποία επιβαρύνεται με την μετανάστευση νέων προς αναζήτηση

**εργασίας, σε χώρες του εξωτερικού,
λόγω της οικονομικής κρίσης.**

**Η πληθυσμιακή πυραμίδα της
Αφρικής το 1995. Από την πυραμί-
δα φαίνεται ότι ο μεγάλος αριθμός
γεννήσεων κάνει τη βάση πλατιά.**

**Να συγκρίνετε αυτή την πληθυ-
σμιακή πυραμίδα με την αντίστοιχη
της Ελλάδας του έτους 2000. Τι συ-
μπεράσματα προκύπτουν;**

**Γεώργιος Ιακωβίδης,
Το χτένισμα της εγ-
γονής, Πинаκοθήκη
Τεργέστης, Ιταλία.**

Παλιότερα, οι ηλικιωμένοι έμεναν μαζί με το ζευγάρι και το παιδί τους (εγγόνι). Η σύγχρονη πυρηνική οικογένεια δεν συγκατοικεί με τους γονείς του ζευγαριού. Ο παππούς και η γιαγιά δεν παίζουν τον ρόλο τους στην κοινωνικοποίηση του εγγονιού, όπως στο παρελθόν. Οι ηλικιωμένοι (Τρίτη ηλικία) στερούνται τον παραδοσιακό τους ρόλο. Αυτό σε συνδυασμό με την συνταξιοδότηση από την εργασία οδηγεί τους ηλικιωμένους στο περιθώριο της ζωής. Δεν εργάζονται, δεν μεγαλώνουν τα εγγόνια τους και μαζί με τις οργανικές παθήσεις που εμφανίζονται απομονώνονται. Η απομόνωση δημιουργεί αισθήματα μοναξιάς, απογοήτευσης και θλίψης. Οδηγεί στην παραίτηση από τη ζωή.

13.6 Από το χωριό στην πόλη και στην μεγαλούπολη

Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή, ένας οικισμός, ανάλογα με τον πληθυσμό του, διακρίνεται σε:

Χωριό: πληθυσμός μέχρι 2.000 κάτοικοι.

Κωμόπολη: πληθυσμός από 2.000 έως 10.000.

Πόλη: πάνω από 10.000 κάτοικοι.

Πόλη είναι το σημείο συγκέντρωσης και μόνιμης εγκατάστασης του πληθυσμού, ο οποίος σε αναλογία με το σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας είναι αρκετά αυξημένος.

Σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε., πόλεις θεωρούνται οι οικιστικές μονάδες που έχουν πάνω από 20.000 κατοίκους. Στην Ελλάδα, μια οικιστική μονάδα για να χαρακτηριστεί ως πόλη πρέ-

πει να έχει τουλάχιστον 10.000 κατοίκους.

Η πόλη, όμως, δεν ορίζεται μόνο με πληθυσμιακά κριτήρια. Δεν είναι απλά ένας μεγάλος οικισμός στον οποίο κατοικούν πολλοί άνθρωποι. Η πόλη έχει μια σειρά από οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές λειτουργίες που την διαφοροποιούν από τις άλλες οικιστικές μονάδες. Η πόλη έχει αγορά, δικαστήρια, πανεπιστήμια, δημόσιες υπηρεσίες. Οι κάτοικοι της πόλης ζουν με διαφορετικό τρόπο από ότι οι κάτοικοι της υπαίθρου και των χωριών.

Οι πόλεις, σε παλαιότερες εποχές, ήταν πολύ μικρές σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα. Η Βαβυλώνα, μια από τις μεγαλύτερες πόλεις της αρχαιότητας στην Ανατολή, την εποχή της ακμής της δεν ξεπέρασε

τις 20.000 κατοίκους. Η Ρώμη, την εποχή του μεγαλείου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, έφτασε τις 300.000 κατοίκους. Η αρχαία Αθήνα, την εποχή της μεγάλης της δόξας επί Περικλή, έφτασε τις 400.000 κατοίκους (μαζί με μέτοικους και δούλους). Αυτά τα πληθυσμιακά μεγέθη των πόλεων της αρχαιότητας δεν έχουν καμία σχέση με τις σύγχρονες τεράστιες μεγαλουπόλεις των εκατομμυρίων κατοίκων.

Μετά την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οι πόλεις της Δυτικής Ευρώπης συρρικνώθηκαν και έχασαν τον οικονομικό και πολιτικό τους ρόλο. Μετά τον 11ο αιώνα, η ζωή στις πόλεις ανέκαμψε λόγω της σταδιακής ανάπτυξης του εμπορίου. Οι πόλεις άρχισαν να μετατρέπονται σε αυτοδύναμα πολιτικά, διοικητικά και εμπορικά κέντρα.

Όμως, σε καμία περίπτωση ο αριθμός των κατοίκων τους δεν έφτασε το μέγεθος των πόλεων μετά την βιομηχανική επανάσταση.

Η σύγχρονη μεγαλούπολη, στις ανεπτυγμένες χώρες, είναι παιδί της βιομηχανικής επανάστασης. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι αρχισαν να μεταναστεύουν από την ύπαιθρο προς τις περιοχές που είχαν χτιστεί τα εργοστάσια προκειμένου να εργαστούν. Γύρω από τα εργοστάσια χτίστηκαν σταδιακά τεράστιες συνοικίες για να στεγάσουν όλους αυτούς τους ανθρώπους και έτσι προέκυψαν οι μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η κίνηση του πληθυσμού από την ύπαιθρο προς την πόλη ονομάζεται αστικοποίηση.

**Αμπράτζιο
Λορεντσέτι,
Μεσαιωνική
πόλη της
Σιένα, 14ος**

αι., Εθνική Πινακοθήκη της Σιένα.

**Φλωρεντία, η
γέφυρα του
Πόντε Βέκιο.**

**Πόλη την ε-
ποχή της βιο-
μηχανικής επα-
νάστασης.**

**Κώστας Μπα-
λάφας, Η Αθήνα,
Χριστούγεννα
1960, Φωτογρα-
φικό Αρχείο
Μουσείου Μπε-
νάκη.**

**Στην Ελλάδα, οι πόλεις δεν ή-
ταν προϊόν της βιομηχανικής επα-
νάστασης. Βιομηχανική επανάστα-
ση δεν έγινε στη χώρα μας. Μετά
την ίδρυση του ελληνικού κράτους
μετακινήθηκαν πληθυσμοί προς τα
αστικά κέντρα, όχι όμως μαζικά, με
αργούς ρυθμούς. Η ελληνική πόλη
δεν ήταν αποτέλεσμα της ανάπτυ-
ξης του δευτερογενούς τομέα (βιο-
μηχανία) όπως έγινε στη Δυτική
Ευρώπη. Οι λόγοι μετανάστευσης**

του πληθυσμού προς τις πόλεις στην Ελλάδα ήταν:

α) Η δημιουργία διοικητικών υπηρεσιών στις πόλεις. Το νέο κράτος είχε ανάγκη από υπαλλήλους για να στελεχώσουν τις διοικητικές υπηρεσίες του. Ένα μικρό τμήμα πληθυσμού της υπαίθρου συρρέει στις πόλεις για να εργασθεί σε αυτόν τον τομέα.

β) Ανάπτυξη του εμπορίου. Στις πόλεις αναπτύσσεται το εμπόριο και έχουν την έδρα τους οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα. Οι ανάγκες για υπαλλήλους καθώς και το γεγονός ότι η πόλη έχει μεγαλύτερο πληθυσμό προσελκύουν ανθρώπους από την ύπαιθρο προκειμένου να γίνουν ελεύθεροι επαγγελματίες και έμποροι.

γ) Ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών εκπαίδευσης, υγείας. Η συσσώρευση πληθυσμού στις πόλεις δημιούργησε την ανάγκη για σχολεία, νοσοκομεία κτλ., στα οποία δημιουργήθηκαν θέσεις εργασίας για εκπαιδευτικούς, γιατρούς, νοσοκόμους, βοηθητικό προσωπικό κτλ.

Μετά τη δεκαετία του 1950 εμφανίστηκε ένα νέο κύμα αστικοποίησης. Το κύμα αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και, σε μικρότερο βαθμό, άλλων πόλεων της επαρχίας (Πάτρα, Ιωάννινα, Λάρισα, Καλαμάτα κτλ.). Όμως και αυτό το κύμα αστικοποίησης δεν βασίστηκε στη διεύρυνση της παραγωγής αλλά στη διεύρυνση του εμπορίου και των υπηρεσιών. Η συσσώρευση του μισού, σχεδόν, πληθυσμού της χώ-

ρας στο λεκανοπέδιο της Αττικής είναι αποτέλεσμα αυτού του μοντέλου ανάπτυξης. Απουσία αποκεντρωμένης βιομηχανίας και ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα της παραγωγής.

Ο θεσμός της αντιπαροχής χρησιμοποιήθηκε αυτή την περίοδο προκειμένου να δώσει λύση στο στεγαστικό πρόβλημα των πληθυσμών που συνέρεαν στην Αθήνα. Ο ιδιοκτήτης ενός οικοπέδου το έδινε «αντιπαροχή» σε κάποιον εργολάβο προκειμένου πάνω στο οικόπεδο να χτιστεί πολυκατοικία. Από την πολυκατοικία, ο ιδιοκτήτης του οικοπέδου έπαιρνε ως αμοιβή για την παραχώρηση της γης το 30% περίπου των διαμερισμάτων. Η αντιπαροχή ευθύνεται για τον τρόπο που είναι χτισμένες σήμερα οι ελληνικές πόλεις και κυρίως η Αθήνα.

Γεμάτη πολυκατοικίες και με ελάχιστους δημόσιους χώρους.

Η μετακίνηση του πληθυσμού στις πόλεις δημιουργεί νέες εργασίες και υπηρεσίες, οι οποίες συνεπάγονται νέες μετακινήσεις προς τις πόλεις, που δημιουργούν νέες εργασίες και υπηρεσίες κ.ο.κ.

Τον 11ο αιώνα, στη Γερμανία διαδόθηκε μια παροιμία: Stadtluft macht frei (ο αέρας της πόλης σε κάνει ελεύθερο). Οι αγρότες έβλεπαν την πόλη ως έναν χώρο, στον οποίο μπορούσαν να ζήσουν ελεύθεροι μακριά από τα δεσμά των γαιοκτημόνων της υπαίθρου. Αντίστοιχα σήμερα η πόλη, από κοινωνική άποψη, εξασφαλίζει μια ζωή μακριά από τον ασφυκτικό κοινωνικό έλεγχο που ασκούν οι μικρές κοινότητες στα χωριά.

**Ιωάννης Αβρα-
μίδης, Πόλις,
1965-1968, Ε-
θνική Πινακο-
θήκη.**

Ντέηβιντ Χάρβεη (1935-)

**Άγγλος γεωγράφος και ανθρωπο-
λόγος. Ένας από τους πιο σημα-
ντικούς αναλυτές των σύγχρονων
πόλεων. Σύμφωνα με τον Χάρβεη, ο
χώρος της πόλης αναδομείται διαρ-
κώς κάτω από τις επιλογές των ε-
πιχειρήσεων που δραστηριοποιού-
νται στην πόλη. Οι επιχειρήσεις ε-
πενδύουν σε μια περιοχή (εργοστά-
σια, γραφεία, κατοικίες) και όταν τα
περιθώρια κέρδους σε αυτή την
περιοχή κορεστούν, τότε οι επιχει-
ρήσεις ξεκινούν την «ανάπλαση»
μιας άλλης περιοχής. Οι πόλεις εί-**

ναι τεχνητά περιβάλλοντα, κατασκευασμένα από τον άνθρωπο. Τα κινήματα των κατοίκων της πόλης, τον ρόλο των οποίων έχει αναλύσει ιδιαίτερα ο Χάρβεη, προσπαθούν να δημιουργήσουν δημόσιους χώρους (πεζόδρομους, πάρκα, πλατείες, χώρους αναψυχής) ανάμεσα στις ιδιωτικές επενδύσεις των επιχειρήσεων (εργοστάσια, γραφεία, κατοικίες).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις – Δραστηριότητες

Α' ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

_____ Ο θεσμός της αντιπαροχής προστάτευσε το φυσικό περιβάλλον της Αττικής.

_____ Η τάση αύξησης των ορίων συνταξιοδότησης μεγαλώνει όσο ο νέος πληθυσμός μειώνεται.

_____ Τα κοινωνικά προβλήματα αλλάζουν από κοινωνία σε κοινωνία.

_____ Πρόσωπα με χαμηλή αυτοεκτίμηση μπορεί να προβούν σε βίαιη συμπεριφορά.

_____ Το κέρδος της τράπεζας προέρχεται από τον τόκο.

1β. Τα κοινωνικά προβλήματα (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

α. Αλλάζουν από κοινωνία σε κοινωνία.

β. Οφείλονται στην κοινωνική αλλαγή.

γ. Οφείλονται στην κοινωνική ανισότητα.

δ. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

1. υπογεννητικότητα _____

2. έλλειμμα _____

3. αντιπαροχή _____

4. ανισότητα _____

5. απόλυτη φτώχεια _____

Β΄ στήλη

δημιουργεί χρέος

δημιούργησε την πολυκατοικία

οδηγεί στη γήρανση του πληθυσμού

είναι η αδυναμία εξασφάλισης σίτισης

είναι κοινωνικό πρόβλημα

2α. Ποιες κατηγορίες ανεργίας γνωρίζετε;

2β. Πώς συγκροτήθηκαν οι πόλεις στην Ελλάδα;

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Ποιες είναι οι επιπτώσεις της υπογεννητικότητας;

1β. Να εξηγήσετε τον όρο κοινωνικά προβλήματα.

2α. Ποιες είναι οι αιτίες της υπογεννητικότητας;

2β. Ποιες είναι οι κατηγορίες της φτώχειας;

Επιπλέον:

– Να σημειώσετε περιστατικά βίας που έχουν υποπέσει στην αντίληψή σας και να συζητήσετε τις αιτίες τους στην τάξη.

Βασική ορολογία

-άμεση δημοκρατία: το πολίτευμα το οποίο ίσχυσε στην αρχαία Ελλάδα, σύμφωνα με το οποίο όλοι οι πολίτες άρχουν και άρχονται κατά σειράν, όλοι συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας (νομοθετικής, εκτελεστικής, δικαστικής).

-αμυντικός εθνικισμός (πατριωτισμός): είναι η αγάπη και η αφοσίωση προς την πατρίδα, δεν έχει επεκτατικές βλέψεις, αλλά προασπίζεται το δικό του εθνικό έδαφος, τον πολιτισμό του, τις παραδόσεις του, την ταυτότητά του.

-ανταγωνιστική επιχείρηση / οικονομία: επιχείρηση / οικονομία, που παράγει αγαθά και υπηρεσίες, που μπορούν να ανταγωνιστούν αγαθά και υπηρεσίες από άλλες ε-

πιχειρήσεις/οικονομίες (άλλες χώρες).

-ανταγωνιστικό προϊόν: ποιοτικό και σε καλή τιμή προϊόν, για τον αγοραστή-πελάτη, ώστε να το προτιμά σε σχέση με άλλα ομοειδή προϊόντα. Και αυτό πρέπει να αποτελεί τον κύριο στόχο κάθε επιχείρησης.

-αντιπραγματισμός: ανταλλαγή πράγματος αντί πράγματος.

-αρχή επικουρικότητας: σύμφωνα με αυτήν, η Ε.Ε. δρα μόνο εάν και στον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη-μέλη, και συνεπώς δύνανται, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.

-άρχειν και άρχεσθαι: η ικανότητα του πολίτη να κυβερνά και να κυβερνάται.

-βιοποικιλότητα: η ύπαρξη πολλών ειδών ζώων και φυτών.

-Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας: αρμόδια υπηρεσία για την οργάνωση της πολιτικής άμυνας (εν καιρώ πολέμου) και της πολιτικής προστασίας (εν καιρώ ειρήνης) με στόχο την ασφάλεια των πολιτών.

-«Δια βίου Εκπαίδευση»: η εκπαίδευση που συντελείται σε ολόκληρη τη ζωή. Οι ταχύτατες αλλαγές σε όλους τους τομείς επιτάσσουν την διαρκή εκπαίδευση.

-δημόσιο έλλειμμα: το δημόσιο έλλειμμα υπάρχει όταν τα δημόσια έσοδα είναι μικρότερα από τα δημόσια έξοδα.

-εθελοντισμός: η οργανωμένη προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος.

-εθνικισμός: είναι η αποκλειστική προσήλωση προς την ιδέα του έθνους, στη διάκριση και στην υπεροχή του δικού μου έθνους. Όταν ο εθνικισμός έχει επεκτατικές βλέψεις και διάθεση επιβολής σε άλλα έθνη μετατρέπεται σε σωβινισμό.

-ελληνορθόδοξη παράδοση: περιλαμβάνει τη γλώσσα, τη νοοτροπία, τους θεσμούς, την ορθοδοξία. Περιλαμβάνει τον ελληνικό πολιτισμό, όπως διαμορφώθηκε από την αρχαία Ελλάδα μέχρι τις μέρες μας. Αρχαία Ελλάδα, Βυζάντιο και Ορθοδοξία αποτελούν το τρίπτυχο της Ελληνορθοδοξίας.

-εμπορικό ισοζύγιο της χώρας: περιλαμβάνει τις εισαγωγές και ε-

ξαγωγές προϊόντων, δηλαδή πόσα προϊόντα εισάγει και πόσα προϊόντα εξάγει η χώρα.

-εμπιστοσύνη: σημαίνει πίστη, αξιοπιστία, σεβασμός, σε όλο το πλέγμα σχέσεων που αναπτύσσονται στις σχέσεις των ανθρώπων. Είναι από τις πιο απαραίτητες αξίες για τις σχέσεις κράτους–επιχείρησης–εργαζομένων και για την πρόοδο των εργαζομένων και της επιχείρησης.

-ένταξη: είναι η διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, κυρίως μέσω της προώθησής τους στην απασχόληση.

-εξωστρέφεια επιχειρήσεων: οι επιχειρήσεις που έχουν στραμμένο το ενδιαφέρον τους προς ξένες αγορές, που παράγουν προϊόντα ανταγωνιστικά σε σχέση με άλλες

ομοειδείς επιχειρήσεις του εξωτερικού.

-επιθετικός εθνικισμός (ιμπεριαλισμός): δηλώνει την προσπάθεια επέκτασης και επιβολής ενός έθνους σε άλλα έθνη.

-επιταγή: είναι έγγραφο, με το οποίο, αυτός που έχει χρήματα στην τράπεζα δίνει εντολή στην τράπεζα να πληρώσει το ποσό που αναγράφεται στον κομιστή της επιταγής. Η επιταγή είναι πληρωτέα εν όψει, δηλαδή με την εμφάνισή της στο γκισέ της τράπεζας.

-επιχειρείν/επιχειρηματικότητα: σημαίνει τόλμη, φαντασία, δημιουργία. Σημαίνει επιστημονικές γνώσεις και έξυπνες ιδέες που γίνονται πράξεις. Σημαίνει μετουσίωση της αβεβαιότητας σε βεβαιότητα και δράση.

-επιχείρηση: παραγωγική μονάδα που συνδυάζει τους συντελεστές παραγωγής (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο), για να παράγει αγαθά και υπηρεσίες, με σκοπό το κέρδος.

-ευρωπαϊκή ιθαγένεια: η ιθαγένεια που έχουν οι ευρωπαίοι πολίτες.

Έτσι κάθε πολίτης της Ε.Ε. έχει δύο ιθαγένειες, του κράτους-μέλους και της Ε.Ε.

-Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: δηλώνει την ένωση των Ευρωπαϊκών κρατών-πολιτειών σε μια συμπολιτεία.

-εταιρική κοινωνική ευθύνη: συνίσταται στην ενσωμάτωση, σε εθελοντική βάση, θεμάτων κοινωνικής, περιβαλλοντικής και πολιτισμικής μέριμνας στις επιχειρηματικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων, καθώς και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη.

-ευρωσύστημα: αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μαζί με τις Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες των χωρών που έχουν υιοθετήσει το ευρώ.

-ηλεκτρονική δημοκρατία: εφαρμογή της δημοκρατίας, δηλαδή ψηφοφορία για διάφορα θέματα μέσω του Η/Υ ή από ειδικά μηχανήματα που θα είναι εγκατεστημένα σε κεντρικά σημεία της πόλης.

-θεμελιώδες πολιτικό πρόβλημα: το θεμελιώδες πρόβλημα της πολιτικής είναι το ερώτημα: περισσότερη ισότητα (δικαιοσύνη) ή περισσότερη αποτελεσματικότητα; Αλλιώς, η πολιτική υπηρετεί αξίες ή συμφέροντα;

-ιθαγένεια: ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος και ο οποίος συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Απο-

κτάται είτε με βάση τη συγγένεια εξ αίματος (*ius sanguinis*) είτε με βάση τον τόπο γέννησης (*ius soli*).

-καταμερισμός εργασίας: κατανομή εργασίας σε περισσότερα πρόσωπα. Η κατανομή αρμοδιοτήτων για επιμέρους στάδια της παραγωγής σε διαφορετικά πρόσωπα με αποτέλεσμα την περισσότερη και καλύτερη παραγωγή.

-κομματικοποίηση: η δράση υπέρ κόμματος σύμφωνα με τις κομματικές πεποιθήσεις ή τις κομματικές εντολές.

-Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση: είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα.

-κοσμοπολίτης: ο πολίτης του κόσμου.

-κοσμοπολιτισμός: για ένα κράτος σημαίνει την ύπαρξη στοιχείων και

χαρακτηριστικών από πολλά μέρη του κόσμου. Για έναν πολίτη σημαίνει ότι είναι συγχρόνως πολίτης του κόσμου και πολίτης ενός κράτους.

-κρατικός παρεμβατισμός: η παρέμβαση του κράτους στην οικονομία. Σκοπός του κρατικού παρεμβατισμού είναι ο περιορισμός των ανεπιθύμητων καταστάσεων που προξενεί η λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς, και κατ'επέκταση η επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων.

-κύριο οικονομικό πρόβλημα: πώς με περιορισμένους πόρους θα ικανοποιηθούν οι απεριόριστες ανάγκες; Από αυτό απορρέουν και τα άλλα οικονομικά προβλήματα.

-κοινοτικά προγράμματα: τα διάφορα προγράμματα της Ε.Ε. που έχουν στόχο την προώθηση κοινών

πολιτικών (παιδεία, ανταγωνιστικότητα, περιβάλλον κτλ.).

-καινοτομία: ο πειραματισμός, η αναζήτηση, η υιοθέτηση του καινούργιου, η διαρκής προσαρμογή, η αποδοχή νέων μορφών οργάνωσης και παραγωγής είναι στοιχεία καινοτομίας, που αποτελούν παράγοντα επιτυχίας για την επιχείρηση και κινητήρια δύναμη για την οικονομία.

-κουλτούρα καινοτομίας: αναφέρεται στις βασικές αξίες και στους κανόνες σύμφωνα με τους οποίους αισθάνονται, σκέφτονται και δρουν οι εργαζόμενοι της επιχείρησης και πρωτίστως τα στελέχη της. Χωρίς κουλτούρα καινοτομίας, η επιχείρηση δεν μπορεί να αναπτύξει και να επιτύχει καινοτομίες.

- κράτος: η λέξη κράτος στην αρχαία ελληνική γλώσσα σήμαινε

«δύναμη». Το κράτος είναι οργανωμένη πολιτική οντότητα, η οποία σε μια καθορισμένη γεωγραφική περιοχή παράγει νόμους που οργανώνουν την οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή.

-κώδικας δεοντολογίας και επιχειρηματικής ηθικής: σύνολο αρχών, ηθικής και κοινωνικής φύσεως, που δεσμεύουν την επιχείρηση να δραστηριοποιείται σύμφωνα με τις αρχές του.

-Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (Μ.Κ.Ο.): οργανώσεις κυρίως με ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Δρουν με βάση τις αρχές της συνεργασίας και της αλληλεγγύης και με βάση το δικαίωμα παρέμβασης υπέρ των αδυνάτων.

-νόμος της ζήτησης: όταν αυξάνεται η τιμή ενός αγαθού, η ζητούμενη ποσότητα μειώνεται. Και αντίθετα,

όταν μειώνεται η τιμή ενός αγαθού, η ζητούμενη ποσότητα αυξάνεται. Δηλαδή, η σχέση μεταξύ τιμής και ζητούμενης ποσότητας είναι αντιστρόφως ανάλογη.

-νόμος της προσφοράς: όταν αυξάνεται η τιμή ενός αγαθού, η προσφερόμενη ποσότητα αυξάνεται, και όταν μειώνεται η τιμή ενός αγαθού, η προσφερόμενη ποσότητα μειώνεται.

-ο ρυπαίνων πληρώνει: βασική αρχή στην οικολογία με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος.

-οδική ασφάλεια: η ασφάλεια όταν κυκλοφορούμε στους δρόμους. Οι κύριοι παράγοντες οδικής ασφάλειας είναι ο οδηγός, το όχημα, ο δρόμος, η σήμανση και ο έλεγχος.

-συντελεστές παραγωγής: το έδαφος (φυσικοί πόροι), το κεφάλαιο

(μηχανήματα, κτήρια κτλ.) και η εργατική δύναμη.

-παγκοσμιοποίηση: η κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και ανθρώπων γίνεται πλέον σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτό έχει επιφέρει μεγαλύτερη επικοινωνία και μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση μεταξύ των χώρων όλου του κόσμου.

-παγκόσμιο χωριό: ο πλανήτης Γη είναι μια κουκίδα στο σύμπαν. Οι Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών έχουν ενώσει όλον τον κόσμο, οπότε γίνεται λόγος για παγκόσμιο χωριό.

-πολίτης: κάθε μέλος κράτους που έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια. Κάθε μέλος του κράτους έχει πολιτικά δικαιώματα και κυρίως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

-πολιτικάντης: ο πολιτικός που ενδιαφέρεται για το δικό του όφελος και όχι για το όφελος του συνόλου. Είναι ο καταφερτζής, που με τον τρόπο του λέει το κατάλληλο ψέμμα, την κατάλληλη στιγμή, για να επιτύχει το στόχο του.

-πολιτική: η τέχνη και η επιστήμη της διακυβέρνησης. Η συμμετοχή / δράση του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.

-πολιτική απάθεια: η αδιαφορία για την πολιτική. Μερικές φορές δεν είναι αδιαφορία για την πολιτική αλλά συνειδητή επιλογή.

-πολιτική συμμετοχή: η συμμετοχή / δράση, ατομική ή ομαδική, του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.

-πολιτική τέχνη: «η αληθινή πολιτική τέχνη δεν πρέπει να ενδιαφέ-

ρεται για το ατομικό αλλά για το κοινό συμφέρον, διότι το ατομικό διασπά, ενώ το κοινό ενώνει την πολιτεία» (Πλάτων, Νόμοι).

-πολιτικές αρετές / αξίες: εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες των πολιτών. Αποκρυσταλλώνονται σε γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν τα άτομα και την κοινωνία. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση των εαυτών μας και των άλλων.

-πολιτικό ήθος: έχει ο πολιτικός που διαπνέεται από πολιτικές αρετές, που ασκεί την πολιτική εξουσία, σύμφωνα με τους κανόνες της πολιτικής τέχνης και επιστήμης, προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

-πολιτικό κόστος: είναι η απώλεια πολιτικής δύναμης για τον πολιτικό, την κυβέρνηση, το κόμμα, όταν λογοδοτούν για λανθασμένες επιλογές. Κάθε πρόσωπο και κάθε φορέας που ασκεί πολιτική οφείλει να λογοδοτεί, δεδομένου ότι η λογοδοσία είναι βασική αρχή της δημοκρατίας.

-πολιτικό σύστημα: η συστηματική οργάνωση θεσμών, πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που διαμορφώνουν την πολιτική βούληση της πολιτείας.

-πολιτικοποίηση: η διαδικασία εκμάθησης, διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης και συμμετοχής του πολίτη στα κοινά.

-πολιτικός: το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά σε εκλογικές αναμετρήσεις για να αντιπροσωπεύσει το λαό σε οποιαδήποτε πολιτική θέση.

-πολιτικός αναλφαβητισμός: όταν ο πολίτης δεν έχει τις απαραίτητες κοινωνικές και πολιτικές γνώσεις για να μπορεί να συμμετέχει ουσιαστικά, ελεύθερα και υπεύθυνα στα πολιτικά δρώμενα.

-πολιτισμός είναι το σύνολο των αξιών που πραγματοποιούν οι άνθρωποι στην ιστορική τους πορεία και τυγχάνουν καθολικής αναγνώρισης και αποδοχής, είναι το κοινό κτήμα που πραγματοποιούν και το οποίο μεταβιβάζουν στις επόμενες γενιές. Είναι ο τρόπος ζωής, τρόπος που διαμορφώνεται από την ιεράρχηση των αναγκών.

-πολιτισμική κληρονομιά: το σύνολο τη πολιτισμικής δημιουργίας που αφήνει κάθε γενιά στην επόμενη.

-πολιτισμική πολυμορφία: οι διάφορες μορφές πολιτισμού που δη-

μιουργούν οι διάφοροι λαοί ή ομάδες.

-πολυφαρμακία: η κατανάλωση πολλών, συνήθως όχι απαραίτητων, φαρμάκων, με αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία.

-Σύμπραξη Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (Σ.Δ.Ι.Τ.): είναι συμβάσεις, κατά κανόνα μακροχρόνιες, οι οποίες συνάπτονται μεταξύ ενός δημόσιου και ενός ιδιωτικού φορέα με σκοπό την εκτέλεση έργων ή/και την παροχή υπηρεσιών.

-συναλλαγματική: έγγραφο, το οποίο για να είναι έγκυρο πρέπει υποχρεωτικά από τον νόμο να έχει ορισμένα στοιχεία (εντολή πληρωμής, όνομα πληρωτή, χρόνο λήξης, υπογραφή κτλ.).

-Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας: υπηρεσία του Υπουργείου Εργασίας, που ασχολείται με τον έλεγχο

εφαρμογής της νομοθεσίας για την ασφάλεια και υγιεινή στον χώρο εργασίας.

-τιμή ισορροπίας: καλείται η τιμή, στην οποία η ζητούμενη ποσότητα ισούται με την προσφερόμενη ποσότητα και η αγορά βρίσκεται σε ισορροπία, και δεν υπάρχουν οικονομικές δυνάμεις (νοικοκυριά και επιχειρήσεις), που να τείνουν να την μεταβάλλουν.

-χρήμα: ο,τιδήποτε γίνεται αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής αγαθών και μέσο μέτρησης της ανταλλακτικής αξίας των άλλων αγαθών.

- χρηματιστήριο: η «αγορά» (αγορά και πώληση) μετοχών και ομολόγων (δανειακοί τίτλοι δημοσίου και μεγάλων επιχειρήσεων).

-ψηφιακός πολίτης: στην κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας, της ψηφιακής εποχής, ο πολίτης

για να συμμετέχει ελεύθερα και υπεύθυνα χρειάζεται να έχει και γνώση και ικανότητα διαχείρισης της πληροφορίας, να είναι ψηφιακός πολίτης.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ και άλλες πηγές πληροφόρησης

α. Βιβλιογραφία

**Ανδρούσου Α. - Ασκούνη Ν., (επ.),
Πολιτισμική ετερότητα και ανθρώπι-
να δικαιώματα, Μεταίχμιο, Αθήνα
2011.**

**Αντωνοπούλου-Τρεχλή Ζ., Η πολιτι-
κή φιλοσοφία της αρχαιοελληνικής
τέχνης, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2001.**

**Αριστοτέλους, Ηθικά Νικομάχεια,
εκδ. Ζαχαρόπουλος.**

**Αριστοτέλους, Πολιτικά, εκδ. Ζαχα-
ρόπουλος.**

**Βασιλείου Θ. Α. - Σταματάκης Ν.,
Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου,
εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1992.**

**Βενιζέλος Ε., Διαχρονία και συνέρ-
γεια, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999.**

**Βλάχος Γ., Η δημοκρατική κοινωνία
και ο πολίτης στο κατώφλι του εικο-**

στού πρώτου αιώνα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999.

Γεωργακόπουλος Θ. κ.ά, Εισαγωγή στην πολιτική οικονομία, Αθήνα 1982.

Γιανναράς Χρ., Πολιτισμός, το κεντρικό πρόβλημα της πολιτικής, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 1997.

Δημαράς Κ.Θ., Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1975.

Καράγεωργας Δ., Παραδόσεις δημόσιας οικονομικής, τ. Α,Β,Γ, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Καραποστόλης Β., Συμβίωση και επικοινωνία στην Ελλάδα, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1987.

Καργάκος Σ., Για μια δημοκρατία ευθύνης, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001.

Καστοριάδης Κ., Η αρχαία Ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για

μας σήμερα, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1999.

Καστοριάδης Κ., Η Ελληνική ιδιαιτερότητα, τ. Α,Β,Γ, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011.

Κοντογιώργης Γ., Πολίτης και πολιτική, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003.

Λιανός Θ., Κοινωνική δικαιοσύνη, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.

Λιανός Θ.-Χρήστου Γ., Πολιτική οικονομία, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1995.

Μπεκ Ούρλιχ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.

Μπίκος Ν., Το βιβλίο ως διδακτικό μέσο και οι κυρίαρχοι τρόποι ανάγνωσης, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2012.

Παπανούτσος Ε., Η παιδεία, το μέγαλο μας πρόβλημα, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1976.

Πατσός Χ., Η ανάδυση του κοινωνικού και θρησκευτικού υποκειμένου, εκδόσεις Proforma, Αθήνα 2007.

Πλάτωνος, Νόμοι, εκδ. Ζαχαρόπουλος.

Πλάτωνος, Πολιτεία, εκδ. Ζαχαρόπουλος.

Τσαούσης Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989.

Ψυρούκης Ν., Ιστορικός χώρος και Ελλάδα, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1983.

Braudel F., Υλικός πολιτισμός, οικονομία και καπιταλισμός, εκδ. Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα 1995.

Dahl R., Σύγχρονη πολιτική ανάλυση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979.

Duverger M., Εισαγωγή στην πολιτική, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1985.

Gellner E., 'Έθνη και εθνικισμός, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.

Giddens A., Κοινωνιολογία, εκδ.

Gutenberg, Αθήνα 2002.

Heilbroner R. – Thurow L., Για την κατανόηση της μικρο-οικονομικής και μακρο-οικονομικής, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Kennedy P., Προετοιμασία για τον 21ον αιώνα, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1994.

Sabine G., Ιστορία των πολιτικών θεωριών, εκδ. Ατλαντίς, Αθήνα.

Schwartzzenberg R., Πολιτική κοινωνιολογία, Τόμος I και II, εκδ. Παρατηρητής Θεσσαλονίκη 1984.

β. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις
Πολλές ηλεκτρονικές διευθύνσεις υπάρχουν στα παραθέματα του βιβλίου.

Περιεχόμενα 7ου τόμου

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ - ώρες: 6.....	5
12.1 Η μετανάστευση	9
12.1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης.....	9
2.1.2 Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες.....	13
12.2 Οι πρόσφυγες και η συμφωνία Σένγκεν	19
12.3 Έλληνες και αλλοδαποί.....	30
12.3.1 Η Ελληνική Ιθαγένεια	30
12.3.2 Απόκτηση και απώλεια Ελληνικής Ιθαγένειας	35
12.4 Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση	41
12.4.1 Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη	41
12.4.2 Σεβασμός του «Άλλου» και ανεκτικότητα	46

12.4.3 Πνεύμα διαλόγου και συνεργασίας	48
12.4.4 Ειρηνική επίλυση διαφορών (προσώπων, ομάδων, κρατών) ..	50
12.5 Ο ελληνισμός της διασποράς	52
12.6 Έλληνες ευεργέτες και μεγάλες προσωπικότητες του Ελληνισμού	63
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ -	
ώρες: 6	79
13.1 Κοινωνικά προβλήματα.....	82
13.1.1 Προσδιορισμός και αίτια ...	82
13.1.2 Συνέπειες και αντιμετώπιση	89
13.2 Φτώχεια, ανεργία	93
13.3 Το πρόβλημα της βίας.....	106
13.3.1 Είδη βίας: ενδοσχολική, ενδοοικογενειακή, αθλητική κτλ.	106

13.3.2 Αιτίες, επιπτώσεις και αντιμετώπιση της βίας.....	113
13.4 Υπερδανεισμός ιδιωτών και δημοσίου	117
13.5 Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού.....	128
13.6 Από το χωριό στην πόλη και στην μεγαλούπολη	139

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.